

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Кафедра психології та соціальних наук

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПСИХОЛОГІЯ БАТЬКІВСТВА, ЙОГО ПСИХОЛОГІЧНИЙ
СУПРОРВІД ТА ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ**

Для спеціальності: 053 «Психологія»

Автори:

Кандидат психологічних наук,
Доцент кафедри психології
Руда Наталя Леонідівна,

Затверджено на засіданні кафедри психології
Протокол від «02» вересня 2020 року № 2

Миколаїв – 2020

Навчально-методичний комплект включає:

1. Титульну сторінку
2. Зміст
3. Витяги з ОКХ, ОПП спеціальності
4. Навчальну програму дисципліни
5. Робочу програму дисципліни
6. Програми навчальної, технологічної та професійної практик
7. Засоби діагностики початкових досягнень студентів
8. Навчальні – наочні посібники, технічні засоби навчання тощо
9. Конспект лекцій з дисципліни
10. Комплекс контрольних робіт (ККР) для визначення залишкових знань з дисципліни, завдань для змістовно-модульних контрольних робіт
11. Інструктивно-методичні матеріали до семінарських, практичних і лабораторних занять
12. Завдання на курсові та дипломні проекти
13. Контрольні завдання до семінарських, практичних і лабораторних занять, завдання для заліків.
14. Питання до екзаменаційних білетів, екзаменаційні білети
15. Методичні рекомендації та розробки викладача
16. Методичні матеріали, що забезпечують самостійну роботу студентів
17. Методичні матеріали щодо виконання контрольних робіт для заочної форми навчання.
18. Інші матеріали.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Кафедра психології та соціальних наук

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної
роботи _____

О. А. Кузнецова

« ____ » _____ 2019 р.

**ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПСИХОЛОГІЯ БАТЬКІВСТВА, ЙОГО ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД
ТА ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ**

Ступінь магістра

Галузь знань 05 Соціально-поведінкові науки

спеціальність 053 «Психологія»

Освітня програма Психологія

Миколаїв 2020

Програму розроблено та внесено: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Руда Н.Л., доцент кафедри психології та соціальних наук, кандидат психологічних наук

РЕЦЕНЗЕНТ:

Програму схвалено на засіданні кафедри психології та соціальних наук

Протокол від “26” серпня 2020 року № 1__

Завідувач кафедри _____ (Савенкова І.І.)

Програму погоджено з гарантом ОП (назва) _____ (за потреби)

Програму погоджено навчально-методичною комісією факультету педагогіки та психології:

Протокол від “__” вересня 2020 року № _____

Голова навчально-методичної комісії _____ (Чугуєва І.Є)

Програму погоджено навчально-методичною комісією університету

Протокол від “27” серпня 2020 року № 11

Голова навчально-методичної комісії _____ (Кузнецова О. А.)

Анотація. В програмі викладено психологічні особливості дитячо-батьківських стосунків, компоненти ставлення батьків до дітей та особливості впливу стилю батьківського виховання на розвиток особистості дитини. Розглянуто ефективність змістового і методичного забезпечення формування усвідомленого ставлення до батьківства. Друга частина курсу – психологія творчості – присвячена аналізу психології обдарованості та поняттю креативності особистості.

Ключові слова: батьківство, усвідомлене батьківство, психологічний супровід, батьківське ставлення, креативність, обдарованість, талант, геніальність.

Abstract. The program outlines the psychological features of child-parent relations, components of parents' attitudes to children and features of the influence of parenting style on the development of the child's personality. The effectiveness of semantic and methodological support for the formation of a conscious attitude to parenthood is considered. The second part of the course - the psychology of creativity - is devoted to the analysis of the psychology of giftedness and the concept of creativity of the individual.

Key words: fatherhood, conscious fatherhood, psychological support, parental attitude, creativity, talent, talent, genius.

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Психологія батьківства, його психологічний супровід та психологія творчості» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів спеціальності 053 Психологія за освітньо-професійною програмою Психологія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є дитячо-батьківські стосунки.

Міждисциплінарні зв'язки: соціальна психологія, вікова та педагогічна психологія, психологія спілкування та конфліктологія.

1. Мета і завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета курсу: Акцентом «Психологія батьківства та його психологічний супровід» є вивчення ролі батьківської підсистеми у процесі становлення дитини, дослідження ролі матері та батька у житті дитини, усвідомленого та відповідального ставлення подружжя до виконання ними батьківських функцій. Акцентом розділу «Психологія творчості» є спрямованість на те, щоб студенти навчилися, по-перше, системно та цілісно підходити до можливості розвитку творчості особистості, а, по-друге, використовувати той арсенал технологій, методів, прийомів та ігор, що розроблений у практичній психології та психолого-педагогічній практиці, створюючи нові моделі та програми щодо пробудження та розвитку творчого потенціалу й обдарованості.

Завдання дисципліни:

- сформувані у студентів уявлення про роль матері та батька у житті дитини;
- сформувані уявлення щодо усвідомленого та відповідального ставлення подружжя до виконання ними батьківських функцій.
- ознайомити студентів з психологічними закономірностями творчого процесу, механізмами його розвитку та етапами, умовами формування;
- дати уявлення про риси творчої та обдарованої особистості, можливості і фактори її розвитку

Програмні результати навчання:

ПР 4. Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій.

ПР 6. Розробляти просвітницькі матеріали та освітні програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість.

ПР 11. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності..

У результаті вивчення курсу студент опановує такі компетентності:

Інтегральна компетентність. Здатність вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог.

Загальнопредметні:

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 3. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК 4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 5. Цінунання та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК 7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК 9. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

Фахові :

СК 5. Здатність організувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології.

СК 7. Здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності.

СК 9. Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Кредит 1. Психологія батьківства.

Тема 1. Психологія материнства.

Тема 2. Материнсько-дитячі взаємостосунки в контексті розвитку дитини.

Тема 3. Типологія матерів та наслідки їх впливу на дитину

Кредит 2. Психологія татківства

Тема 4. Феномен татківства в сучасному світі

Тема 5. Взаємини між батьком і дитиною.

Тема 6. Структура батьківства

Кредит 3. Психологічна допомога батьківству

Тема. 7 Проблема дисципліни у вихованні дитини

Тема 8. Проблеми виховання в онтогенезі дитини

Тема 9. Девіантне батьківство

Кредит 4. Обдарованість як психологічний феномен

Тема 10. Поняття обдарованості, таланту, геніальності в сучасній психології.

Тема 11. Основні принципи роботи з обдарованими дітьми.

Тема 12. Психологічні проблеми обдарованих дітей та шляхи їх корекції.

Кредит 5. Креативність як детермінанта творчості

Тема 13. Креативність як показник обдарованості

Тема 14. Творче виховання та освіта на основі ТРВЗ

Тема 15. Сучасні комп'ютерні технології розвитку креативності.

Кредит 6. Розвиток творчого потенціалу особистості.

Тема 16. Формування готовності до творчої діяльності

Тема 17. Технології розвитку творчості

Тема 18. Колективна творчість.

3.Рекомендована література

Базова

1. Консультативна психологія : підручник / І. С. Булах, В. У. Кузьменко, Е. О. Помиткін [та ін.] : – Вінниця : ТОВ «Нілан- ЛТД», 2016. – 482 с.
2. Кучманіч І.М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник / І. М. Кучманіч. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 192 с.
3. Карпенко Н. А. Психологія творчості: навч. посібник / Н. А. Карпенко. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 156 с.

Допоміжна

1. Алешина Ю.В. Цикл розвитку семьи: исследования и проблемы / Ю.В. Алешина // Вестник МГУ. Сер. 14. Психология. – 1987. – № 2. – С. 8–16.
2. Андреева Т.В. Психология современной семьи / Татьяна Владимировна Андреева. – Монография. – СПб.: Речь, 2005. – 436 с.
3. Антонов А.И. Социология семьи / А.И. Антонов, В.М. Медков. – М., 1996. – 302 с.
4. Винникотт Д.В. Маленькие дети и их матери / Д.В. Винникотт. – М., 1998. – 76 с.
5. Винникотт Д.В. Разговор с родителями / Д.В. Винникотт. – М., 1995. – 92 с.
6. Витек К. Проблемы супружеского благополучия / К. Витек. – М., 1988. – 138 с.
7. Гозман Л.Я. Психология эмоциональных отношений / Л.Я. Гозман. – М., 1987. – 174 с.
8. Голод С.И. Семья и брак: историко-психологический анализ / С.И. Голод. – СПб., 1998. – 270 с.
9. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования/ Ольга Александровна Карабанова. – М.: Гардарики, 2008. – 320 с.
10. Кернберг О. Отношения любви / О. Кернберг. – М., 2000. – 256 с.
11. Ковалев С.В. Психология современной семьи / С.В. Ковалев. – М., 1988. – 208 с.
12. Кратохвил С. Психология семейно-сексуальных дисгармоний / С. Кратохвил. – М., 1998. – 335 с.
13. Олифирович Н. И. Психология семейных кризисов / Олифирович Н.И., Зинкевич-Куземкина Т.А., Велета Т.Ф. – СПб.: Речь, 2006. – 360 с.
14. Основы психологии семьи и семейного консультирования / под ред. Н.Н. Посысоева. – М., 2004. – 328 с.
15. Прихожан А.М. Психология сиротства / А.М. Прихожан, Н.Н. Толстых. – СПб., 2005. – 400 с.
16. Психология семьи / под ред. Д.Я. Райгородского. – Самара, 2002. – 752 с.
17. Сатир В. Вы и ваша семья / В. Сатир. – М., 2000. – 312 с.
18. Семья в психологической консультации / под ред. А.А. Бодалева, В.В. Столина. – М., 1989. – 206 с.
19. Системная семейная терапия: Классика и современность / [сост. и научный ред. А.В. Черников]. – М.: Независимая фирма «Класс», 2005.– 400 с.
20. Спиваковская А.С. Как быть родителями / А.С. Спиваковская. – Рига, 1989. – 130 с.
21. Сысенко В.А. Супружеские конфликты / В.А. Сысенко. – М., 1989. – 183 с.
22. Филиппова Г.Г. Психология материнства / Г.Г. Филиппова. – М., 2002. – 240 с.
23. Фромм Э. Искусство любви / Э. Фромм. – СПб., 2002. – 219 с.
24. Харчев А.Г. Современная семья и ее проблемы / А.Г. Харчев. – М., 1978. – 224 с.
25. Харчев А.Г. Социология семьи / А.Г. Харчев. – М., 2003. – 339 с.
26. Хоментаскас Г.Т. Семья глазами ребенка / Г.Т. Хоментаскас. – М., 2003. – 222 с.
27. Целуйко В.М. Психология современной семьи / В.М. Целуйко. – М., 2006. – 287 с.
28. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб., 1999. – 651с.

29. Эйдемиллер Э.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия: учебное пособие для врачей и психологов /Э.Г. Эйдемиллер, И.В. Добряков, И.М. Никольская. – [изд. 2-е, испр. и доп.]. – СПб.: Речь, 2006. – 352 с.
30. Маценко Л.М. Педагогіка сімейного виховання : навч. посіб. / Л.М. Маценко. – НАКККіМ, 2011. – 293 с.
31. Психологія сім'ї : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.В. Помиткіна, В.В. Злагодух, Н.С. Хімченко, Н.І. Погорільська. – К.: НАУ, 2011. – 272 с. (рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів).
32. Психологія сімейних взаємин : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Корольчук М.С., Криворучко П.П., Осьодло В.І., Грищенко Г.В. та ін.] ; за заг. ред. М.С. Корольчука. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 296 с.
33. Седих К. В. Психологія сім'ї : Навчальний посібник / К. В. Седих. – Полтава, 2013. – 225 с.
34. Соціальна психологія груп : Хрестоматія / Укладачі: Ю.О. Бабаян, Г.В.Васильєва, Н.О. Євдокимова, І.М. Кучманіч, І.М. Хоржевська ; за заг. ред. Н.О. Євдокимової. – Миколаїв: «Ліон», 2013. – 638 с.
35. Ткалич М.Г. Гендерна психологія : навч. посіб. / М.Г. Ткалич. – К.: Академвидав, 2011. – 248 с. – (Серія «Альма-матер»).

Інформаційні ресурси

<http://books.google.com>
<http://pidruchniki.ws>
<http://studentam.net.ua/>
<https://scibook.net/>
<https://psihologia.info>
<https://psyfactor.org>

Форми підсумкового контролю – залік.

Засоби діагностики успішності навчання – КР (контрольна робота), опитування, тестування

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Факультет педагогіки та психології

Кафедра психології та соціальних наук

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

із науково-педагогічної роботи

_____ О.А.Кузнецова

« 27 » серпня 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ПСИХОЛОГІЯ БАТЬКІВСТВА,
ЙОГО ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД
ТА ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ**

Ступінь магістра

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма Психологія

Розробник: Руда Н.Л., доцент кафедри психології та соціальних наук, кандидат психологічних наук

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри _____

Протокол № 1 від «26» серпня 2020 р.

Завідувач кафедри _____ (Савенкова І.І.)

Програму погоджено з гарантом ОП (назва) _____ (за потреби)

Анотація. В програмі викладено психологічні особливості дитячо-батьківських стосунків, компоненти ставлення батьків до дітей та особливості впливу стилю батьківського виховання на розвиток особистості дитини. Розглянуто ефективність змістового і методичного забезпечення формування усвідомленого ставлення до батьківства. Друга частина курсу – психологія творчості – присвячена аналізу психології обдарованості та поняттю креативності особистості.

Ключові слова: батьківство, усвідомлене батьківство, психологічний супровід, батьківське ставлення, креативність, обдарованість, талант, геніальність.

Abstract. The program outlines the psychological features of child-parent relations, components of parents' attitudes to children and features of the influence of parenting style on the development of the child's personality. The effectiveness of semantic and methodological support for the formation of a conscious attitude to parenthood is considered. The second part of the course - the psychology of creativity - is devoted to the analysis of the psychology of giftedness and the concept of creativity of the individual.

Key words: fatherhood, conscious fatherhood, psychological support, parental attitude, creativity, talent, talent, genius.

1. Опис навчальної дисципліни
Денна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 05 соціальні та поведінкові науки	Вибіркова
	Спеціальність 053 Психологія	
ІНДЗ: Розробити соціально-психологічну програму корекції деструктивного психологічного впливу дитячо-батьківських відносин на становлення особистості дитини	Освітня програма Психологія	Рік підготовки:
		6
Загальна кількість годин 180		Семестр
		3
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3,3 самостійної роботи студента – 6,6	Ступінь магістра	Лекції
		16
		Практичні, семінарські
		44
		Лабораторні
		Самостійна робота
		120
Вид контролю: залік		

Мова викладання - українська

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання 60 год. – аудиторні заняття, 120 – год. самостійна робота.(33%; 66%)

Заочна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 05 соціальні та поведінкові науки	Вибіркова
	Спеціальність 053 Психологія	
Загальна кількість годин 180	Освітня програма Психологія	Рік підготовки:
		6
		Семестр
		3
		Лекції
		4
		Практичні
		8
		Лабораторні
		Самостійна робота
		168
		Вид контролю: залік

Мова викладання - українська

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для заочної форми навчання – 12 год. – аудиторні заняття, 168 год. – самостійна робота.(6%; 94%)

2. Мета, завдання та очікувані результати вивчення навчальної дисципліни

Мета курсу: Акцентом «Психологія батьківства та його психологічний супровід» є вивчення ролі батьківської підсистеми у процесі становлення дитини, дослідження ролі матері та батька у житті дитини, усвідомленого та відповідального ставлення подружжя до виконання ними батьківських функцій. Акцентом розділу “Психологія творчості” є спрямованість на те, щоб студенти навчилися, по-перше, системно та цілісно підходити до можливості розвитку творчості особистості, а, по-друге, використовувати той арсенал технологій, методів, прийомів та ігор, що розроблений у практичній психології та психолого-педагогічній практиці, створюючи нові моделі та програми щодо пробудження та розвитку творчого потенціалу й обдарованості.

Завдання дисципліни:

- сформувані у студентів уявлення про роль матері та батька у житті дитини;
- сформувані уявлення щодо усвідомленого та відповідального ставлення подружжя до виконання ними батьківських функцій.
- ознайомити студентів з психологічними закономірностями творчого процесу, механізмами його розвитку та етапами, умовами формування;
- дати уявлення про риси творчої та обдарованої особистості, можливості і фактори її розвитку

Передумови для вивчення дисципліни: Вікова та педагогічна психологія, Соціальна психологія, Психологія спілкування та конфліктологія, Психологія сім'ї, Психологічне консультування.

Навчальна дисципліна складається з 6 кредитів (вивчається 1 семестр).

Програмні результати навчання:

ПР 4. Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій.

ПР 6. Розробляти просвітницькі матеріали та освітні програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість.

ПР 11. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності..

У результаті вивчення курсу студент опановує такі компетентності:

Інтегральна компетентність. Здатність вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог.

Загальнопредметні:

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 3. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК 4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 5. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК 7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК 9. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

Фахові :

СК 5. Здатність організувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології.

СК 7. Здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності.

СК 9. Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.

3. Програма навчальної дисципліни

Кредит 1. Психологія батьківства.

Тема 1. Психологія материнства. Психологія вагітності та становлення материнської поведінки. Материнство як психологічний феномен. Складові материнства. Психологічна готовність до материнства. Становлення материнської потбенисно-мотваційної сфери поведінки в процесі онтогенезу. Проблеми материнства.

Тема 2. Материнсько-дитячі взаєностосунки в контексті розвитку дитини. Проблеми матері і дитини в соціально-психологічному аспекті. Поняття та типи прив'язаностей.

Тема 3. Типологія матерів та наслідки їх впливу на дитину. «Мама-привід», «Мати, яка руйнується від сильних емоцій», «Контролююча мати», «Неприймаюча мати», «Созалежна мати».

Тема 3. Типологія матерів та наслідки їх впливу на дитину

Кредит 2. Психологія татківства

Тема 4. Феномен татківства в сучасному світі. Проблеми реалізації татківської ролі в сучасному світі. Поняття татківства в психології. Фактори, що впливають на формування татківської ролі. Мотивація татківства.

Тема 5. Взаємини між батьком і дитиною. Батьківські настанови та сподівання. Батьківське ставлення. Компоненти батьківської любові. Батьківські позиції. Батьківська відповідальність. Вплив батька на розвиток дитини в пренатальний період. Роль батька постнатальном періоді.

Тема 6. Структура батьківства. Ціннісно-смісловий блок. Операціональний блок. Потребнісно-емоційний блок.

Кредит 3. Психологічна допомога батьківству

Тема. 7 Проблема дисципліни у вихованні дитини. Вимоги до дитини у сімейному вихованні. Покарання та підтримка.

Тема 8. Проблеми виховання в онтогенезі дитини

Тема 9. Девіантне батьківство. Поняття та види девіантного материнства. Поняття девіантного татківства.

Кредит 4. Обдарованість як психологічний феномен

Тема 10. Поняття обдарованості, таланту, геніальності в сучасній психології.

Тема 11. Основні принципи роботи з обдарованими дітьми.

Тема 12. Психологічні проблеми обдарованих дітей т шляхи їх корекції.

Кредит 5. Креативність як детермінанта творчості

Тема 13. Креативність як показник обдарованості

Тема 14. Творче виховання та освіта на основі ТРВЗ

Тема 15. Сучасні комп'ютерні технології розвитку креативності.

Кредит 6. Розвиток творчого потенціалу особистості.

Тема 16. Формування готовності до творчої діяльності

Тема 17. Технології розвитку творчості

Тема 18. Колективна творчість.

4. Структура навчальної дисципліни
Денна форма навчання

Назви змістових кредитів і тем	Кількість годин					
	усьо го	у тому числі				
		л	П	лаб	інд	сп
1	2	3	4	5	6	7
Кредит 1. Психологія батьківства						
Тема 1. Психологія материнства	8	2	2			4
Тема 2. Материнсько-дитячі взаєностосунки в контексті розвитку дитини	12	2	2			8
Тема 3. Типологія матерів та наслідки їх впливу на дитину	10		2			8
Разом	30	4	6			20
Кредит 2. Психологія татківства						
Тема 4. Феномен татківства в сучасному світі.		2	2			6
Тема 5. Взаємини між батьком і дитиною		2	2			6
Тема 6. Структура батьківства			2			8
Разом		4	6			20
Кредит 3. Психологічна допомога батьківству						
Тема 7. Проблема дисципліни у вихованні дитини		2	2			8
Тема 8. Проблеми виховання в онтогенезі дитини		2	2			8
Тема 9. Девіантне батьківство			2			4
Разом	30	4	6			20
Кредит 4. Обдарованість як психологічний феномен						
Тема 10. Поняття обдарованості, таланту, геніальності в сучасній психології.		2	2			8
Тема 11. Основні принципи роботи з обдарованими дітьми			2			8
Тема 12. Психологічні проблеми обдарованих дітей т шляхи їх корекції			4			4
Разом	30	2	8			20
Кредит 5. Креативність як детермінанта творчості						
Тема 13. Креативність як показник обдарованості		2	4			6
Тема 14. Творче виховання та освіта на основі ТРВЗ			2			6
Тема 15. Сучасні комп'ютерні технології розвитку креативності			2			8
Разом	30	2	8			20
Кредит 6. Розвиток творчого потенціалу особистості						
Тема 16. Формування готовності до творчої діяльності			4			8
Тема 17. Технології розвитку творчості			2			6
Тема 18. Колективна творчість			4			6
Разом	30	0	10			20
УСЬОГО ГОДИН	180	16	44			120

**Структура навчальної дисципліни
Заочна форма навчання**

Назви змістових кредитів і тем	Кількість годин					
	усьо го	у тому числі				
		л	П	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
Кредит 1. Психологія батьківства						
Тема 1. Психологія материнства		2				8
Тема 2. Материнсько-дитячі взаєностосунки в контексті розвитку дитини			2			8
Тема 3. Типологія матерів та наслідки їх впливу на дитину			2			8
Разом	30	2	4			24
Кредит 2. Психологія татківства						
Тема 4. Феномен татківства в сучасному світі.			2			10
Тема 5. Взаємини між батьком і дитиною						10
Тема 6. Структура батьківства						8
Разом	30	0	2			28
Кредит 3. Психологічна допомога батьківству						
Тема 7. Проблема дисципліни у вихованні дитини						10
Тема 8. Проблеми виховання в онтогенезі дитини						10
Тема 9. Девіантне батьківство						10
Разом	30	0	0			30
Кредит 4. Обдарованість як психологічний феномен						
Тема 10. Поняття обдарованості, таланту, геніальності в сучасній психології.		2	0			10
Тема 11. Основні принципи роботи з обдарованими дітьми			0			10
Тема 12. Психологічні проблеми обдарованих дітей т шляхи їх корекції			2			6
Разом	30	2	2			26
Кредит 5. Креативність як детермінанта творчості						
Тема 13. Креативність як показник обдарованості		0				10
Тема 14. Творче виховання та освіта на основі ТРВЗ						10
Тема 15. Сучасні комп'ютерні технології розвитку креативності						10
Разом	30	0	0			30
Кредит 6. Розвиток творчого потенціалу особистості						
Тема 16. Формування готовності до творчої діяльності						10
Тема 17. Технології розвитку творчості						10
Тема 18. Колективна творчість						10
Разом	30	0	0			30
УСЬОГО ГОДИН	180	4	8			168

3. Теми лекцій
Денна форма навчання

Тема лекції	години
Кредит 1	
Тема 1. . Психологія материнства	2
Тема 2. Материнсько-дитячі взаємостосунки в контексті розвитку дитини	2
Кредит 2	
Тема 4. Феномен татківства в сучасному світі.	2
Тема 5. Взаємини між батьком і дитиною	2
Кредит 3	
Тема 7. Проблема дисципліни у вихованні дитини	2
Тема 8. Проблеми виховання в онтогенезі дитини	2
Кредит 4	
Тема 10. Поняття обдарованості, таланту, геніальності в сучасній психології.	2
Кредит 5	
Тема 13. Креативність як показник обдарованості	2
Кредит 6	
<i>Усього годин:</i>	16

Теми лекцій
Заочна форма навчання

Тема лекції	години
Кредит 1	
Тема 1. Психологія материнства	2
Кредит 4	
Тема 10. Поняття обдарованості, таланту, геніальності в сучасній психології.	2
<i>Усього годин :</i>	4

4. Теми практичних занять
Денна форма навчання

Тема заняття	години
Кредит 1	
Тема 1. Психологія материнства	2
Тема 2. Материнсько-дитячі взаємостосунки в контексті розвитку дитини	2
Тема 3. Типологія матерів та наслідки їх впливу на дитину	2
Кредит 2	
Тема 4. Феномен татківства в сучасному світі.	2
Тема 5. Взаємини між батьком і дитиною	2
Тема 6. Структура батьківства	2
Кредит 3	
Тема 7. Проблема дисципліни у вихованні дитини	2
Тема 8. Проблеми виховання в онтогенезі дитини	2
Тема 9. Девіантне батьківство	2
Кредит 4	

Тема 10. Поняття обдарованості, таланту, геніальності в сучасній психології.	2
Тема 11. Основні принципи роботи з обдарованими дітьми	2
Тема 12. Психологічні проблеми обдарованих дітей та шляхи їх корекції	4
Кредит 5	
Тема 13. Креативність як показник обдарованості	4
Тема 14. Творче виховання та освіта на основі ТРВЗ	2
Тема 15. Сучасні комп'ютерні технології розвитку креативності	2
Кредит 6	
Тема 16. Формування готовності до творчої діяльності	4
Тема 17. Технології розвитку творчості	2
Тема 18. Колективна творчість	2
<i>Усього годин :</i>	44

**Теми практичних занять
Заочна форма навчання**

Тема заняття	години
Кредит 1 Психологія батьківства	
Тема 2. Материнсько-дитячі взаєностосунки в контексті розвитку дитини	2
Тема 3. Типологія матерів та наслідки їх впливу на дитину	
Кредит 2. Психологія татківства	
Тема 4. Феномен татківства в сучасному світі.	2
Кредит 4. Обдарованість як психологічний феномен	
Тема 10. Поняття обдарованості, таланту, геніальності в сучасній психології.	2
<i>Усього годин :</i>	
	8

**5. Самостійна робота
Дена форма навчання**

Тема	години
Кредит 1	
Тема 1. Психологія материнства	4
Тема 2. Материнсько-дитячі взаєностосунки в контексті розвитку дитини	8
Тема 3. Типологія матерів та наслідки їх впливу на дитину	8
Кредит 2	
Тема 4. Феномен татківства в сучасному світі.	6
Тема 5. Взаємини між батьком і дитиною	8
Тема 6. Структура батьківства	8
Кредит 3	
Тема 7. Проблема дисципліни у вихованні дитини	8
Тема 8. Проблеми виховання в онтогенезі дитини	8
Тема 9. Девіантне батьківство	4
Кредит 4	
Тема 10. Поняття обдарованості, таланту, геніальності в сучасній психології.	8
Тема 11. Основні принципи роботи з обдарованими дітьми	8

Тема 12. Психологічні проблеми обдарованих дітей т шляхи їх корекції	4
Кредит 5	
Тема 13. Креативність як показник обдарованості	6
Тема 14. Творче виховання та освіта на основі ТРВЗ	6
Тема 15. Сучасні комп'ютерні технології розвитку креативності	8
Кредит 6	
Тема 16. Формування готовності до творчої діяльності	8
Тема 17. Технології розвитку творчості	6
Тема 18. Колективна творчість	6
<i>Усього годин :</i>	120

**Самостійна робота
Заочна форма навчання**

Тема	години
Кредит 1	
Тема 1. Психологія материнства	8
Тема 2. Материнсько-дитячі взаємостосунки в контексті розвитку дитини	8
Тема 3. Типологія матерів та наслідки їх впливу на дитину	8
Кредит 2	
Тема 4. Феномен татківства в сучасному світі.	10
Тема 5. Взаємини між батьком і дитиною	10
Тема 6. Структура батьківства	8
Кредит 3	
Тема 7. Проблема дисципліни у вихованні дитини	10
Тема 8. Проблеми виховання в онтогенезі дитини	10
Тема 9. Девіантне батьківство	10
Кредит 4	
Тема 10. Поняття обдарованості, таланту, геніальності в сучасній психології.	10
Тема 11. Основні принципи роботи з обдарованими дітьми	10
Тема 12. Психологічні проблеми обдарованих дітей т шляхи їх корекції	6
Кредит 5	
Тема 13. Креативність як показник обдарованості	10
Тема 14. Творче виховання та освіта на основі ТРВЗ	10
Тема 15. Сучасні комп'ютерні технології розвитку креативності	10
Кредит 6	
Тема 16. Формування готовності до творчої діяльності	10
Тема 17. Технології розвитку творчості	10
Тема 18. Колективна творчість	10
<i>Усього годин :</i>	168

8. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

ІНДЗ: Розробити соціально-психологічну програму корекції деструктивного психологічного впливу дитячо-батьківських відносин на становлення особистості дитини

9. Форми роботи та критерії оцінювання

Рейтинг студента з дисципліни визначається за 100-бальною шкалою

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ECTS	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64		
E	50-54	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Відповідний розподіл балів, які отримують студенти за 6 кредитів.

Поточне оцінювання та самостійна робота																	КР	Накопичувальні бали/сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	T17		
25	25	25	25	40	30	30	50	50	40	30	30	40	30	30	50	50	100	600/100

*коефіцієнт оцінки за кредити – 0,6

Форми поточного та підсумкового контролю.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять; має на меті перевірку рівня підготовки студентів до виконання конкретної роботи. Види поточного контролю: усне та письмове опитування, тестування.

Підсумковий контроль здійснюється з метою оцінки результатів навчання студента. Вид підсумкового контролю: контрольна робота, залік.

Контрольна робота (КР) є обов'язковою складовою підсумкового контролю навчальних досягнень студентів, спрямоване на всебічну і комплексну перевірку обсягу, рівня та якості засвоєння навчального матеріалу.

Залік – вид підсумкового контролю, що полягає в оцінюванні засвоєння студентом навчального матеріалу на підставі виконання ним певних типів робіт на практичних заняттях, у процесі самостійної роботи, індивідуального навчально-дослідного завдання, контрольних робіт, виконання тестових завдань.

Критерії оцінювання відповідей на практичних заняттях:

“**відмінно**” – студент демонструє повні і глибокі знання навчального матеріалу, достовірний рівень розвитку умінь та навичок, правильне й обґрунтоване формулювання практичних висновків, уміння приймати необхідні рішення в нестандартних ситуаціях, вільне володіння науковими термінами, аналізує причинно-наслідкові зв'язки;

“**дуже добре**”- студент демонструє повні знання навчального матеріалу, допускає незначні пропуски матеріалу, вміє застосувати його щодо конкретно поставлених завдань, у деяких випадках нечітко формулює правильні відповіді;

“добре” – студент демонструє повні знання навчального матеріалу, але допускає незначні пропуски фактичного матеріалу, вміє застосувати його щодо конкретно поставлених завдань, у деяких випадках нечітко формулює загалом правильні відповіді, допускає окремі несуттєві помилки та неточності;

“достатньо” – студент володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, не завжди вміє інтегровано застосувати набуті знання для аналізу конкретних ситуацій, нечітко, а інколи й невірно формулює основні теоретичні положення та причинно-наслідкові зв'язки;

“задовільно” – студент не володіє достатнім рівнем необхідних знань, умінь, навичок, науковими термінами.

Кількість балів у кінці семестру повинна складати від 750 до 1500 балів (за 15 кредитів) тобто сума балів за виконання усіх завдань.

10 Засоби дігностики

Засобами діагностики та методами демонстрування результатів навчання є: завдання до практичних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи (зокрема есе, реферати), презентації результатів досліджень, тестові завдання, контрольні роботи.

11. Методи навчання

Усний виклад матеріалу: наукова розповідь, спрямована на аналіз фактичного матеріалу; пояснення – вербальний метод навчання; проблемне навчання, робота з додатковими джерелами, порівняльний аналіз, обговорення, дискусія, диспут.

12. Рекомендована література

Базова

4. Консультативна психологія : підручник / І. С. Булах, В. У. Кузьменко, Е. О. Помиткін [та ін.] : – Вінниця : ТОВ «Нілан- ЛТД», 2016. – 482 с.
5. Кучманич І.М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник / І. М. Кучманич. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 192 с.
6. Карпенко Н. А. Психологія творчості: навч. посібник / Н. А. Карпенко. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 156 с.

Допоміжна

36. Алешина Ю.В. Цикл развития семьи: исследования и проблемы / Ю.В. Алешина // Вестник МГУ. Сер. 14. Психология. – 1987. – № 2. – С. 8–16.
37. Андреева Т.В. Психология современной семьи / Татьяна Владимировна Андреева. – Монография. – СПб.: Речь, 2005. – 436 с.
38. Антонов А.И. Социология семьи / А.И. Антонов, В.М. Медков. – М., 1996. – 302 с.
39. Винникотт Д.В. Маленькие дети и их матери / Д.В. Винникотт. – М., 1998. – 76 с.
40. Винникотт Д.В. Разговор с родителями / Д.В. Винникотт. – М., 1995. – 92 с.
41. Витек К. Проблемы супружеского благополучия / К. Витек. – М., 1988. – 138 с.
42. Гозман Л.Я. Психология эмоциональных отношений / Л.Я. Гозман. – М., 1987. – 174 с.
43. Голод С.И. Семья и брак: историко-психологический анализ / С.И. Голод. – СПб., 1998. – 270 с.
44. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования/ Ольга Александровна Карабанова. – М.: Гардарики, 2008. – 320 с.
45. Кернберг О. Отношения любви / О. Кернберг. – М., 2000. – 256 с.
46. Ковалев С.В. Психология современной семьи / С.В. Ковалев. – М., 1988. – 208 с.
47. Кратохвил С. Психология семейно-сексуальных дисгармоний / С. Кратохвил. – М., 1998. – 335 с.

48. Олифирова Н. И. Психология семейных кризисов / Олифирова Н.И., Зинкевич-Куземкина Т.А., Велета Т.Ф. – СПб.: Речь, 2006. – 360 с.
49. Основы психологии семьи и семейного консультирования / под ред. Н.Н. Посысоева. – М., 2004. – 328 с.
50. Прихожан А.М. Психология сиротства / А.М. Прихожан, Н.Н. Толстых. – СПб., 2005. – 400 с.
51. Психология семьи / под ред. Д.Я. Райгородского. – Самара, 2002. – 752 с.
52. Сатир В. Вы и ваша семья / В. Сатир. – М., 2000. – 312 с.
53. Семья в психологической консультации / под ред. А.А. Бодалева, В.В. Столина. – М., 1989. – 206 с.
54. Системная семейная терапия: Классика и современность / [сост. и научный ред. А.В. Черников]. – М.: Независимая фирма «Класс», 2005. – 400 с.
55. Спиваковская А.С. Как быть родителями / А.С. Спиваковская. – Рига, 1989. – 130 с.
56. Сысенко В.А. Супружеские конфликты / В.А. Сысенко. – М., 1989. – 183 с.
57. Филиппова Г.Г. Психология материнства / Г.Г. Филиппова. – М., 2002. – 240 с.
58. Фромм Э. Искусство любви / Э. Фромм. – СПб., 2002. – 219 с.
59. Харчев А.Г. Современная семья и ее проблемы / А.Г. Харчев. – М., 1978. – 224 с.
60. Харчев А.Г. Социология семьи / А.Г. Харчев. – М., 2003. – 339 с.
61. Хоментаскас Г.Т. Семья глазами ребенка / Г.Т. Хоментаскас. – М., 2003. – 222 с.
62. Целуйко В.М. Психология современной семьи / В.М. Целуйко. – М., 2006. – 287 с.
63. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб., 1999. – 651 с.
64. Эйдемиллер Э.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия: учебное пособие для врачей и психологов / Э.Г. Эйдемиллер, И.В. Добряков, И.М. Никольская. – [изд. 2-е, испр. и доп.]. – СПб.: Речь, 2006. – 352 с.

12. Інформаційні ресурси

<http://books.google.com>
<http://pidruchniki.ws>
<http://studentam.net.ua/>
<https://scibook.net/>
<https://psihologia.info>
<https://psyfactor.org>

4. Засоби діагностики навчальних досягнень студентів

Форми поточного контролю:

Поточне оцінювання та самостійна робота																	КР	Накопичувальні бали/сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	T17	100	600/100
25	25	25	25	40	30	30	50	50	40	30	30	40	30	30	50	50		

*коєфіцієнт оцінки за кредити – 0,6

Методи контролю

Методи контролю: поточний, контрольна робота і підсумковий контроль.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять; має на меті перевірку рівня підготовки студентів до виконання конкретної роботи. Види поточного контролю: усне та письмове опитування, тестування, самоконтроль, складання схем, таблиць, опорних конспектів.

Контрольна робота – виконання контрольних робіт у письмовій формі, який передбачає виявлення знань з певних тем, розуміння предметів і явищ, які вивчалися, їх закономірностей, уміння робити самостійно висновки і узагальнення, творчо використовувати знання, уміння і навички.

Підсумковий контроль здійснюється з метою оцінки результатів навчання студента. Вид підсумкового контролю: залік.

Порядок нарахування балів (залікових одиниць)

Оцінка за кожний окремий змістовний модуль складається із трьох частин: а) **контрольна робота** – 10 балів; б) **робота на семінарах** – 3 бали.

Контрольна робота виконується як письмова контрольна робота після завершення опрацювання кожного змістовного модулю під час лекції або семінару. Дату проведення викладач оголошує заздалегідь. Виконання підсумкової модульної роботи є обов'язковим. В разі відсутності студента під час написання КР йому надається можливість у двохтижневий термін виконати цей вид роботи. При неявці студента у зазначений термін “вартість” (кількість балів) модуля дорівнює нулю (незважаючи на те, яка кількість балів була отримана за інші види робіт, передбачені даним модулем).

Робота на семінарах оцінюється як середня із двох кращих оцінок за відповіді на семінарах. Якщо студент присутній на семінарі, але фактично не бере участі у його роботі, то отримує 1 бал. У випадку відсутності студента

на семінарі він може відпрацювати у 2 тижневий термін пропущене заняття через усне або письмове опитування у позааудиторний час (але не більше половини від загальної кількості семінарських занять). Якщо студент відсутній на семінарі і не відпрацював його, то від його майбутньої загальної оцінки за змістовний модуль віднімаються 2 бали (за кожний пропущений і невідпрацьований семінар).

Бали за тестові і самостійні роботи, які виконуються під час семінарів, вираховуються як середня із загальної кількості таких робіт. Час проведення таких робіт наперед не повідомляється.

Як отримати додаткові бали?

Додаткові бали можна отримати за: г) **теми для самостійного опрацювання** (10-15 балів); д) **підготовку реферату** (5 балів); е) **виконання індивідуальних домашніх письмових завдань** (5 балів).

г) Пропонуються *дві теми для самостійного опрацювання* (їх назви, відповідну літературу слід дивитися у плані семінарських занять. Максимальна кількість балів, яку можна отримати за кожен тему — 5. Студент готує *письмовий конспект* теми і у позааудиторний час в індивідуальній співбесіді з викладачем доповідає результати своєї роботи. Якщо у зазначені терміни студент не з'являється на зустріч із викладачем і не звітує про цей вид самостійної роботи, то отримує за нього оцінку "0".

д) Протягом усього семестру студент може підготувати **один реферат** (максимальна кількість балів – 5). Орієнтовний перелік тем рефератів (який може уточнюватись із викладачем), вимог до їх оформлення, а також рекомендованої літератури дивіться нижче у відповідних розділах цього видання. Отримані у рефераті результати доповідаються під час індивідуальної співбесіди з викладачем у позааудиторний час.

е) За бажанням студент може виконувати **індивідуальні письмові домашні завдання**. Їх обсяг і зміст встановлюються під час попередньої консультації із викладачем. Час виконання таких завдань — протягом семестру. Максимальна кількість балів за кожне індивідуальне письмове домашнє завдання — 5. Максимальна кількість балів за цей вид роботи в цілому також становить 5 залікових одиниць (вираховується як середнє число: загальна сума — за усі індивідуальні заняття — набраних балів ділиться на кількість таких завдань).

Після закінчення семестру (але перед іспитом) стає відомою кількість балів, яку кожний студент отримав за усі види робіт.

Якщо протягом семестру студент не з'являється на заняття (незалежно від причин), або не має жодної модульної оцінки, то у графі модульних оцінок виставляється "0", а у графі іспиту — відмітка про **недопуск**. У цьому випадку підсумкова оцінка з дисципліни також дорівнює нулю, тобто "Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни" (за шкалою ECTS).

За результатами семестру студент отримує підсумкову оцінку за 100-бальною системою, яка розраховується за кожен з трьох модулів у семестрі та оцінки за екзамен.

Критерії оцінки з навчальної дисципліни «Психологія»

«Відмінно» - глибоке і повне оволодіння студентом змісту навчальної програми, вміння виділити теоретичне та фактичне у навчальному матеріалі, самостійно побудувати відповідь, визначити основні теоретичні поняття, а також правильний стиль та літературна форма відповіді. Відповідь повинна бути впевнена та без помилок.

«Добре» - глибоке та повне засвоєння студентом змісту навчального матеріалу, вміння правильно викласти та довести вивченні поняття, правила, положення, закономірності тощо. Однак студент припускається неточностей та незначних помилок у змісті викладеного, або по формі чи стилю викладання навчального матеріалу.

«Задовільно» - відповідь студента свідчить про знання навчального матеріалу, однак він припускається суттєвих помилок, що вказує про недостатньо глибоке розуміння основних понять та положень. За формою у відповіді немає єдності. Відповідь являє собою хоча й правильні, або розрізнені думки.

«Незадовільно» - студент має розрізнені знання, в яких немає системи, не виділяє головного і другорядного, не вміє виділити теоретичне та фактичне у змісті навчального матеріалу, припускається грубих помилок. Це рівень знань, на якому неможливе подальше вивчення програмного матеріалу.

Рейтинг студента з дисципліни визначається за 100-бальною шкалою. Він

складається з рейтингу з навчальної роботи, для оцінювання якої призначається 50 балів, і рейтингу з підсумкової атестації – 50 балів. Кожний кредит оцінюється на основі: усних бліцопитувань, виконання завдань під час практичних занять, перевірки виконання завдань, винесених на самостійне опрацювання, виконання тестів в кінці кожного модуля).

Підсумкова атестація проводиться у вигляді складання тестових завдань. Максимальна кількість балів становить 100 балів.

Загальна оцінка з дисципліни визначається за кількістю набраних балів у відповідності до наведеної таблиці:

ОЦІНКА ЄКТС	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

9. КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Лекція №1

Тема: Психологія материнства

1. Феномен материнства у психології.
2. Психологічна готовність до материнства.
3. Становлення материнської потребнісно-мотиваційної сфери поведінки у процесі онтогенезу.

Список використаних джерел

1. Алмазова О.В. Современное отцовство: теоретико-практический анализ участия отцов в воспитании детей младенческого и раннего возраста / О.В. Алмазова, А.В. Ильиных // Специальное образование. — 2015. — № 2 (38). — С. 5 – 16.
2. Борисенко Ю.В. Психология отцовства [Текст] / Ю.В.Борисенко. – Москва - Обнинск: «ИГ-СОЦИН», 2007. – 220 с.
3. Кон И.С. Отцовство как социокультурный институт / И.С. Кон // Педагогика. – 2005. – № 9. – С. 3 –16.
4. Кучманич І.М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник / І. М. Кучманич. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 192 с.
5. Павлов И.В. Психология отцовства : обзор исследований и некоторые выводы о современном состоянии проблемы / И.В. Павлов // Перинатальная психология и психология родительства. – 2008. – №4. – С. 78 – 95.
6. Овчарова Р.В. Психология родительства: [учебн. пособие для студ. высш. учебн. заведений] / Р.В. Овчарова. – М. : Издательский центр "Академия", 2000. – 496 с.
7. Филиппова Г.Г. Психология материнства / Г.Г. Филиппова. – М., 2002. – 240 с.
8. Шнейдер Л.Б. Семейная психология: учебное пособие для вузов / Л.Б.Шнейдер. – [2-е изд.]. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2006. – 768 с.

1. Феномен материнства у психології

У науці існує низка визначень поняття «*материнство*», як-от:

✓ унікальний психологічний феномен, що має фізіологічні механізми, еволюційну історію, культурні та індивідуальні особливості. Материнство не забезпечується тільки вродженими механізмами: материнське ставлення містить у собі біологічне прагнення до материнства, перетворене інтеріоризованими соціальними нормами;

✓ психосоціальний феномен, який варто розглядати у двох площинах: материнство як забезпечення умов для розвитку дитини; материнство як частина особистісної сфери жінки (Г. Г. Філіппова);

✓ материнство – це потребнісно-мотиваційна сфера особистості жінки, яка має філо- та онтогенетичну історію, орієнтована на задачу народження і виховання дитини (Г. Г. Філіппова);

✓ материнство – варіант батьківської сфери поведінки (як складової частини репродуктивної сфери), властивий жіночій статі, який набуває особливого значення у ссавців (етологічний підхід).

У представлених визначеннях материнства простежується 2 домінантні напрями:

✓ материнство біологічно зумовлений феномен, який заломлюється крізь призму соціокультурних норм;

✓ материнство має велике значення для життя та розвитку дитини; частина особистісної сфери жінки, одна із її ролей.

2. Психологічна готовність до материнства.

У концепції С. Ю. Мещерякової психологічна готовність до материнства розглядається як специфічне особистісне утворення, стрижнем якого є суб'єкт-суб'єктна орієнтація по відношенню до ненародженої дитини. Вона формується під впливом біологічних і соціальних чинників і, з одного боку, має інстинктивну основу, а з іншої — виступає як особливе особистісне утворення.

Основними складовими структури психологічної готовності до материнства є:

- особливості комунікативного досвіду, отриманого в дитинстві;
- переживання жінкою вагітності, у тому числі ставлення до дитини, що ще не народилась;
- орієнтація на стратегію виховання і догляду за немовлям. Про характер раннього комунікативного досвіду, отриманого майбутньою матір'ю у процесі спілкуванні з близькими дорослими, можна судити по афектних слідах, залишених у її перших спогадах про себе, свої прив'язаності, батьків, їх стилі виховання.

3. Становлення материнської потребісно-мотиваційної сфери поведінки у процесі онтогенезу

Вчені-психологи зауважують, що материнство в жінки розвивається ще до того моменту, як вона завагітніє та народить дитину. Д. Віннікотт уважав, що здатність жінки «бути достатньо хорошою матір'ю» формується під впливом численних факторів. Серед них найважливішими є: досвід взаємодії з власною матір'ю, гра (в тому числі в «доньки-матері»), взаємодія з маленькими дітьми в дитинстві, а також у процесі власної вагітності і материнства. Д. Віннікотт зазначав, що жінка не може навчитися материнству ні з книг, ні від патронажних сестер, ні від лікарів. Специфіка реалізації материнської ролі більшою мірою залежить від власного досвіду дитинства. Важливим є також спостереження дівчини за іншими батьками, за їх стосунками з дітьми. Крім того, процес догляду маленької дівчини за ляльками, а також за молодшими братами й сестрами зумовлює розвиток її материнства [3]. У Китаї існує така приказка: дівчинка не стане хорошою матір'ю, якщо не любитиме своєї майбутньої дитини з дитинства. Маємо на увазі, що ще з дитинства дівчинка готується стати матір'ю і розвиває власну материнську ідентичність.

Оскільки материнство розвивається впродовж онтогенезу жінки, розглянемо основні його етапи та чинники.

1. Батьківська сім'я.

2. Взаємостосунки з власною матір'ю.

3. Ігрова діяльність (із 4 до 7 років).

4. Етап няньчення (з 4,5 - 5 років до статевого дозрівання).

5. Диференціація мотиваційних основ материнської та статевої сфери (підлітковий вік і період юнацтва – 12 - 17 років).

6. Взаємодія жінки з власною дитиною.

Отже, онтогенез материнства – це тривалий процес, упродовж якого відбувається засвоєння, розширення та апробація уявлень, знань та навичок материнської ролі жінки. Цей процес розпочинається ще з народження майбутньої мами (деякі дослідники вказують навіть на важливість пренатального періоду розвитку). Впродовж онтогенезу дівчини формується та корегується образ материнства. Остаточне прийняття (або неприйняття) материнської ролі відбувається після народження в процесі взаємодії з власною дитиною.

Лекція №2

Тема: Особливості дитячо-материнських стосунків

1. Материнсько-дитячі взаємостосунки в контексті розвитку дитини.
2. Поняття та типи прив'язаностей.

Список використаних джерел

1. Боулби Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей / Джон Боулби; пер. с англ. В. В. Старовойтова. – 2-е изд. – М. : Академический проект, 2004. – 232 с.
2. Бурменская Г.В. Привязанность ребенка к матери как основание типологии развития / Г.В. Бурменская // Вестник Московского университета. – Сер. 14. Психология – 2009. – №4. – С.17 – 31.
3. Клауд Г. Фактор матери / Генри Клауд, Джон Таунсенд; пер. с англ. – 6-е изд. испр. и перераб. – М. : Триада, 2013. – 320 с.
4. Кучманіч І.М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник / І. М. Кучманіч. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 192 с.
5. Максименко О.В. Фрустрация потребностей, конфликт и психологическая защита ребенка в ситуации нарушенного материнского отношения/ О.В. Максименко // Родители и дети. Психология взаимоотношений / Под редакцией Е.А. Савиной, Е.О. Смирновой. – М., 2003. – С. 167 – 187.
6. Новоженев Ю. И. Филетическая эволюция человека : монография / Ю. И. Новоженев. – Изд. второе. – Екатеринбург : Банк культурной информации, 2005. – 123 с.

1. Материнсько-дитячі взаємостосунки в контексті розвитку дитини

Вчені вважають, що саме ранній життєвий досвід дитини становить підґрунтя для її подальшого розвитку. Важлива роль у розвитку дитини, особливо у перші її роки, належить матері. Психологи наголошують, що в перші роки життя дитина нібито «поглинає» маму. Через неї дитині передаються традиції, культура, засоби виживання тощо. Крім того, стосунки із матір'ю є джерелом найбільш сильних емоційних переживань, оскільки саме вона задовольняє численні потреби дитини. Саме це створює між дитиною і матір'ю абсолютно особливі афективні стосунки.

Загалом дитині важливо задовольнити потреби в таких сферах:

- ✓ біологічній – забезпечення умов для життя, виживання (наявність певного середовища, їжа тощо);
- ✓ соціальної – потреба в соціальному контакті, засвоєнні соціальних ролей;
- ✓ індивідуальній – становлення власного «Я», індивідуалізація.

Генри Клауд та Джон Таунсенд визначили **5 важливих** потреб дитини (крім фізіологічних), які має задовольняти мати.

1. **Безпека.**
2. **Емоційне спілкування («живі» емоції).**
3. **Довіра.**
4. **Почуття приналежності.**
5. **Потреба в любові.**

2. Поняття та типи прив'язаностей

Поняття прив'язаності психологи тлумачать по-різному, залежно від концепцій та теорій. Наведемо декілька визначень, які введено до наукового обігу. Отже, **прив'язаність** – це:

- ✓ тісний емоційний зв'язок між двома людьми, що характеризується взаємною увагою, чуйністю і бажанням підтримувати близькі стосунки;
- ✓ одна з найважливіших соціально-психологічних якостей;
- ✓ тривалий зв'язок між двома людьми, який не залежить від їхнього місцезнаходження і є джерелом їхньої емоційної близькості;
- ✓ базова (життєво необхідна) потреба в стійких, позитивних стосунках із найближчим оточенням, що безпосередньо пов'язана з нормальним розвитком емоційної сфери;
- ✓ потреба в тривалих, глибоких взаєминах, за яких партнери підтримують, допомагають, залежать один від одного, але водночас і забезпечують один одному певну свободу.

Спільною рисою в трактуваннях окресленого феномена є те, що завжди йдеться про емоційний зв'язок між двома особами, який забезпечує гармонійне фізичне та психологічне життя.

Отже, в загальному розумінні, **прив'язаність** – це почуття близькості, засноване на глибокій симпатії до будь-якої іншої людини (об'єкта прив'язаності) з метою досягнення відчуття комфорту і захищеності.

Загалом теорія прив'язаності виникла з клінічної практики. Її засновники – Дж. Боулбі та М. Ейнсворт були клінічними психологами. Вчені вважали, що прив'язаність – це природна необхідність, яка виникає в системі «мати-дитина» та покликана забезпечити задоволення потреб і виживання покоління. Загальновідомо, що дитина людини найбільш не пристосована до життя відразу після народження. Саме тому їй життєво необхідно забезпечувати і підтримувати близькість із дорослими шляхом певних моделей поведінки.

Дж. Боулбі та його послідовники зазначали, що **прив'язаність** – це складна система, до якої входять: 1) когнітивні компоненти (певні образи й уявлення, пов'язані з матір'ю); 2) емоційні реакції (на адресу матері), які сигналізують про потреби дитини та процес їх задоволення; 3) власне поведінкові реакції дитини – плач, усмішка, наближення, слідування, чіпляння тощо [1].

Оскільки перші зв'язки з іншою людиною виникають ще в дитячому віці, природно, що в центрі уваги психологів знаходиться досвід стосунків, отриманий у ранньому дитинстві.

Результати досліджень у медицині (фізіології) засвідчують, що розвиток прив'язаності матері до дитини після пологів обумовлений трьома важливими чинниками.

1. **Присутність дитини.** Це змінює рівень гормонів у крові матері (естрогенів, прогестерону, тестостерону і пролактину), які стимулюють у жінки материнську поведінку. При розлученні матері й новонародженого рівень відповідних гормонів змінюється, внаслідок чого у жінки може розвинути стресова реакція.

2. **Тілесний і емоційний контакт** між матір'ю і дитиною в перші 36 годин після пологів. Це забезпечує адекватну гормональну відповідь організму матері та сприяє формуванню прив'язаності між ними.

3. **Грудне вигодовування.** Годування грудьми забезпечується гормоном пролактиним, який стимулює вироблення ендорфінів (дають фізіологічну підтримку розвитку прив'язаності).

Розрізняють первинну та вторинну прив'язаність. **Первинна прив'язаність** до матері (або особи, яка здійснює догляд за немовлям) у більшості людей виникає в ранньому дитинстві. Якщо первинний об'єкт прив'язаності створює умови для розвитку в дитини безпеки, в подальшому дитина без ускладнень встановлює **вторинні прив'язаності** з іншими людьми: вчителем, однолітками, партнерами тощо. М. Ейнсворт стверджувала: чим менш надійним є зв'язок із матір'ю, тим більше дитина схильна стримувати своє прагнення до інших соціальних контактів.

Основні положення теорії прив'язаності за Дж. Боулбі

- Зрозуміти людську поведінку і механізми її розвитку можна через аналіз основного (первинного) середовища адаптації (тобто в системі «мати-дитина»). Саме ці стосунки є визначальними у формуванні певних патернів поведінки.

- Існують певні моделі поведінки, які сприяють встановленню прив'язаності: жести та сигнали (плач, посмішка, белькотіння, чіпляння, слідування тощо). Вони забезпечують і підтримують близькість дитини до опікуна. Ці моделі поведінки мають інстинктивну природу, зумовлені еволюційно як певна соціобіологічна модель, що спрямована на виживання людського роду.

- Формування прив'язаності сприяє створенню «внутрішньої робочої моделі» близьких стосунків: дитина усвідомлює себе через ставлення до неї матері й сприймає мати як джерело ставлення до себе.

- Формування прив'язаності в немовлят відбувається через піклування дорослого. Для встановлення прив'язаності важливо задоволення потреб дитини, позитивна взаємодія з нею та безумовне прийняття з боку дорослого.

- Біологічним підґрунтям для розгортання механізмів прив'язаності є гормональні зрушення, які спостерігаються у матері після пологів. Ці гормональні зміни зумовлюють виникнення сенситивного періоду для розвитку ранньої прив'язаності між дитиною і матір'ю (бондінг) і впливають на подальші стосунки в діаді «мати-дитина».

- Прив'язаність як здатність формувати тривалі близькі стосунки поширюється на подальше життя людини. Дж. Боулбі зауважував, що «прив'язаність – це роман, довжиною в життя». Сформована прив'язаність (її якість) у ранньому віці безпосередньо впливає на подальші успіхи людини в сімейному житті, професійні досягнення, спілкування тощо [9].

Прив'язаність у дитини розвивається впродовж дитинства. Дж. Боулбі виокремлював у цьому процесі фази, які мають певні вікові межі (таблиця 3.1.).

Марі Ейнсворт продовжила подальші дослідження Дж. Боулбі. Відомо, що вона тривалий час (близько 40 років) працювала його асистенткою. М. Ейнсворт та її студенти спостерігали за дітьми та їхніми матерями впродовж року (балтиморське дослідження). Коли дітям виповнилось 12 місяців, М. Ейнсворт провела експеримент, який у психології назвали «Незнайома ситуація». Ідея проведення саме такого експерименту базувалась на твердженні Дж. Боулбі: «Для того, щоб зрозуміти зв'язок між матір'ю та дитиною, варто з'ясувати реакції дитини на розлуку з матір'ю».

Експеримент М. Ейнсворт тривав 20 хвилин і складався з наступних етапів:

1. Маму з дитиною запрошували до ігрової кімнати. Там їх залишали на певний час, щоб дитина могла звикнути.
  2. Як тільки дитина звикала та починала цікавитись іграшками, у кімнату заходила незнайомка (привітна аспірантка).
  3. Далі мати виходила з кімнати і залишала дитину з незнайомою людиною.
  4. Через певний час мати знову заходила до кімнати, а асистентка – виходила.
  5. Далі мати знову виходила з кімнати і залишала вже тепер дитину наодинці.
  6. Через певний час до дитини заходила асистентка.
  7. Наприкінці експерименту в кімнаті з'являлася мама, а незнайомка виходила.
- М. Ейнсворт спостерігала за поведінкою дітей у кімнаті через скло й оцінювала її за 4 критеріями:

1. Сепараційна тривожність (поведінка дитини, коли з кімнати виходить мама).
2. Готовність дитини досліджувати кімнату та цікавитись іграшками.
3. Тривога, пов'язана з присутністю незнайомої людини.
4. Поведінка дитини після повернення мами до кімнати.

У результаті експерименту було виокремлено 3 типи прив'язаності: надійна безпечна, небезпечна прив'язаність унікаючого типа і небезпечна прив'язаність амбівалентного типа. Згодом М. Мейн із колегами виокремили ще дезорганізовану прив'язаність.

Сучасні науковці активно досліджують феномен прив'язаності. Деякі результати досліджень підтверджують базові положення теорії Дж. Боулбі. Втім у деяких розвідках значно розширено розуміння феномена і розкрито його різні аспекти відповідно до галузі та напряму дослідження.

Основні положення теорії прив'язаності (Дж. Боулбі, В. Віффен, С. Джонсон, П. Шейвер).

1. Прив'язаність як вроджена рушійна сила. Пошук і підтримка контакту зі значущим іншим – це вроджена, первинна потреба людини, яка є актуальною впродовж її життя. Відповідно залежність (явище, яке було патологізоване в нашій культурі) є природною для індивіда, оскільки спонукає його на пошук близькості.

2. Надійна залежність доповнює автономію. Згідно з теорією прив'язаності, немає такого явища як абсолютна незалежність від інших або повна залежність. Розрізняють ефективну або неефективну залежність. Надійна залежність є необхідною умовою для розвитку автономії та впевненості в собі. Бажання бути незалежною з'являється у дитини тільки тоді, коли її потреба у залежності задоволена (Г. Ньюфелд).

3. Прив'язаність забезпечує почуття безпеки. Контакт із фігурами прив'язаності – це вроджений механізм виживання. Присутність певних об'єктів прив'язаності в житті людини (батьки, партнери, друзі тощо) сприяє виникненню відчуття комфорту та безпеки. Натомість відчуття недоступності діти (і дорослі також) переживають як дистрес.

4. Прив'язаність забезпечує «надійну базу» (або «відправну точку»). Надійна база, або відправна точка – це впевненість суб'єкта в тому, що значущий дорослий (з яким вже сформувалася прив'язаність) у будь-яких ситуаціях буде чуйним та надасть підтримку. Наявність такої бази допомагає людині адаптуватись у світі, адекватно реагувати на будь-які зміни, обумовлює когнітивну відкритість для сприйняття нової інформації.

5. Зв'язок ґрунтується на емоційній доступності та чуйності. Емоційний зв'язок вибудовується за умов доступності та чуйності об'єкта. Фігура прив'язаності може бути присутня фізично, водночас вкрай «емоційно недоступною» для дитини. Дистрес сепарації виникає, коли об'єкт оцінюється як недоступний (тобто немає емоційного відгуку на сигнали від суб'єкта). Важливим моментом є те, що в контексті прив'язаності будь-яка реакція (навіть негативна – гнів, злість тощо) є більш бажаною, ніж її відсутність. Якщо взагалі немає реакції, то це розцінюється як наступне повідомлення від об'єкта прив'язаності (на символічному рівні): «Твої сигнали не мають значення. Між нами немає зв'язку. Ти для мене не значущий».

6. Страх і невизначеність активізують потребу в прив'язаності. У стресових і травмуючих ситуаціях активізується пошук близькості з іншою значущою людиною, оскільки виникає сильний афект. Пошук (або повернення) людини, яка може втішити, зарядити – є необхідною умовою для подолання складної ситуації.

7. Процес сепарації викликає дистрес. Депресія – це природна реакція на втрату емоційного зв'язку з об'єктом прив'язаності. Етапи її виникнення: сигнали прив'язаності не спонукають до емоційного відгуку з боку об'єкта – суб'єкт починає демонструвати реакції гніву, обурення з метою звернути на себе увагу – з'являється депресія і відчай – кульмінацією є виникнення відчуженості від об'єкта прив'язаності.

8. Реакції прив'язаності. Залежно від сформованого типу прив'язаності, реакції на об'єкт можуть коливатися у межах двох полюсів – «тривога-відсторонення».

- **Особи з надійною безпечною прив'язаністю** впевнені в контакті та підтримці з боку об'єкта. Тому такі люди характеризуються: відкритістю до нової інформації та здатністю критично її засвоювати; готові до компромісних стосунків, здатні переглядати та переосмислювати власні переконання; можуть звертатися за підтримкою та допомогою до інших.

Л. 3. Феномен татківства в сучасному світі

1. Феномен татківства в сучасному світі.
2. Поняття татківства в психології.
3. Фактори, що впливають на формування батьківської ролі.

1. Феномен татківства в сучасному світі

Вивчення проблеми батьківства в психології є однією з актуальних і водночас малодосліджених проблем. Це пов'язано з тим, що в сучасному суспільстві відбувається трансформація уявлень про роль чоловіка в сім'ї та батька у вихованні дитини.

Варто зауважити, що в наукових джерелах із психології батьківства останнім часом активно вживають термін «татківство» на позначення чоловічої позиції. Загалом в українській мові батьком або татом називають чоловіка, який має дітей. Слово «батько» походить від праслов'янського «bata», «batja» і означає виконання чоловіком певної ролі в сім'ї. Ця роль полягає у вихованні власних (або прийомних) дітей, а також моральній, матеріальній та суспільній відповідальності за них. Крім того, в українській мові

вживаним є слово «тато» на позначення цієї ж ролі чоловіка. Таке ж слово існує або існувало в інших слов'янських мовах: з російської – *tata*, *tatja* (діалект, застаріле); з болгарської – *táto*, *tate*; з сербохорватської – *táta*; зі словенської – *táta*.

До Петра I вживали російський варіант «тятя» – аналог українського слова «тато». Слово «папа» ввійшло до російської мови з французької за часів Катерини II. Таким чином, на позначення батьківської ролі чоловіка з давніх-давен вживали слово «тато». Вважаємо, що вживання в сучасній українській мові слова «татківство» (як похідного від слова «тато») підкреслить батьківську позицію чоловіка в межах сім'ї. Термін «батьківство» може використовуватись у двох значеннях: як специфічна чоловіча роль щодо виховання власних дітей; у сенсі реалізації жінкою і чоловіком виховної функції в межах сім'ї. Відповідно застосування терміну «татківство» допоможе уникнути плутанини та увиразнить чоловічу роль.

2. . Поняття татківства в психології

Татківство – це категорія психології особистості, яка відбиває основні етапи розвитку особистості чоловіка. Вона складається із комплексу інтегральних, соціальних та індивідуальних характеристик, що виявляються на всіх рівнях життєдіяльності людини: емотивно-аксеологічному, когнітивному і операціональному. Татківство включає в себе оцінювальний компонент і необхідність виконання наступних функцій: захисної (годувальник і захисник); презентативної (персоніфікація влади, відповідальний за дисципліну); ментальної (приклад для наслідування); соціалізуючої (наставник у позасімейній громадській діяльності та взаєминах; транслятор соціальних норм; фігура, яка забезпечує зв'язок поколінь) (Ю. В. Борисенко, А. Г. Портнова).

3. Фактори, що впливають на формування батьківської ролі

Становлення батьківської ролі обумовлено низкою факторів. Вчені зазначають, що в формуванні ролі матері значну роль відіграють як біологічні, так і соціальні чинники. Натомість у процесі становлення ролі батька вирішальна роль належить саме соціальним факторам.

Систематизація факторів, які впливають на формування батьківської ролі, відбувається за різними моделями. Так, Р. В. Овчарова запропонувала модель трьох рівнів формування уявлень про батьківську роль у чоловіка: рівень суспільства, рівень власної сім'ї чоловіка та індивідуальний (особистісний) рівень.

У результаті узагальнення досліджень можна виокремити *групи факторів*, які детермінують становлення батьківської ролі чоловіка (А. В. Андрейко, Ю. В. Борисенко, І. В. Павлов, Р. Д. Парк, А. Г. Портнова та ін.).

1. Макросистемні (культурні та соціальні) фактори

Культурні фактори – це вплив культури певного суспільства на становлення татківства через систему культурних цінностей, ідеалів, релігійних уявлень і вірувань тощо.

Соціальні фактори – це система взаємин, в яких знаходиться чоловік із народження і які впливають на його уявлення про себе як про батька. Насамперед, це вплив соціальних інститутів (ЗМІ, школа).

2. Мікросистемні фактори

Ця група факторів уключає безпосередній вплив найближчого оточення, значущих інших на становлення ролі батька. До мікросистемних належать такі фактори:

3. Індивідуальні фактори

Ця група факторів стосується впливу особистісного чинника на уявлення про специфіку татківської ролі. До індивідуальних факторів належать: ставлення; переконання; мотивація батьківства; вік чоловіка, коли він став батьком тощо.

4. Структура й розвиток батьківства

Татківство – складний психосоціальний феномен. Відповідно в психології виокремлюють різні підходи до його структури.

До структури батьківства включено наступні компоненти:

- ✓ **потребнісно-емоційний**, що включає біологічні, соціальні аспекти мотивації, потребу в контакті, емоційні реакції, переживання тощо;
- ✓ **операціональний** – обізнаність, навички (операції) по догляду за дитиною й спілкування з нею;
- ✓ **ціннісно-смисловий** – ставлення тата до дитини, його екзистенційні переживання.

Крім того, до структури татківства входить інтегральний наскрізний компонент – **оцінювальний**, який уключає: 1) самооцінку як елемент Я-концепції (прийняття або неприйняття ролі, раціональна й емоційна оцінка себе як батька і своєї дитини); 2) соціальну оцінку оточуючих (існуючі в суспільстві соціальні стереотипи щодо виконання ролі та вимоги). Соціальна оцінка є базою для формування власної оцінки, оскільки через соціальні стереотипи формується образ Я-ідеального. Оцінювальний компонент є інтегральним через вплив на інші компоненти структури татківства.

Лекція 4.

Тема: Взаємини між батьком та дитиною

1. Мотивація татківства.
2. Вплив особистості батька на розвиток дитини.

Список використаних джерел

1. Алмазова О.В. Современное отцовство: теоретико-практический анализ участия отцов в воспитании детей младенческого и раннего возраста / О.В. Алмазова, А.В. Ильиных // Специальное образование. — 2015. — № 2 (38). — С. 5 – 16.
2. Андрейко А.В. Батьківство як психологічний феномен // Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / За ред. Академіка С.Д. Максименка. – К. : Міленіум, 2006.– Вип. 29. – С. 57 – 63.
3. Бевз Г.М. Зміна уявлень про батьківство в чоловіків після народження дитини / Г.М. Бевз, Д.В. Трачук // Науковий вісник Херсонського державного університету, 2015. – Вип.6. – С. 124 – 134.
4. Борисенко Ю.В. Психология отцовства [Текст] / Ю.В.Борисенко. – Москва - Обнинск: «ИГ-СОЦИН», 2007. – 220 с.
5. Кон И.С. Отцовство как социокультурный институт / И.С. Кон // Педагогика. – 2005. – № 9. – С. 3 –16.
6. Кучманіч І.М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник / І. М. Кучманіч. – Миколаїв : Гліон, 2017. – 192 с.
7. Павлов И.В. Психология отцовства : обзор исследований и некоторые выводы о современном состоянии проблемы / И.В. Павлов // Перинатальная психология и психология родительства. – 2008. – №4. – С. 78 – 95.

8. Рахманова В.К. Первый опыт отцовства и отношение к своему отцу / В.К. Рахманова // Психологическая наука и образование. – 2008. – №4. – С. 48-55.
9. Смыслов Д.А. Отцовство как общественный и социально-психологический феномен / Д.А. Смыслов, И.В. Доценко // Ученые записки Российского государственного социального университета. – 2011. – № 7 (95). – С. 133–137.
10. Токарева Ю.А. Феномен современного отцовства / Ю. А. Токарева, М. В. Носкова, Е. А. Свеженцева. – Екатеринбург: УГМУ, 2014. - 284 с
11. Черногузова В.А. Влияние отца на воспитание и развитие ребенка [Электронный ресурс] / В.А. Черногузова, О.И. Максимцева // СОГБУ «Центр психолого-медико-социального сопровождения детей и семей. – Смоленск, 2014. – Режим доступа: <http://cpms-smol.ru/parents/370-vliyanie-ottsa-na-vozpitanie-i-razvitie-rebenka>. - Дата обращения: 05.12.16. – Название с экрана.

1. Мотивація татківства

Мотивація татківства – це психічний стан чоловіка, що спонукає його до досягнення певних особистих цілей через народження дітей. Репродуктивна мотивація складається з низки мотивів, які можуть бути усвідомленими, частково усвідомленими або неусвідомленими. **Мотив** – це системне утворення, яке визначає стан готовності до початку дії. У мотиві відбувається свідоме відображення майбутнього на підставі використання досвіду минулого.

Виокремлюють 2 види мотивації: конструктивну (ефективну) та деструктивну (неефективну).

Конструктивна мотивація (адекватна, ефективна, зріла тощо) характеризується тим, що провідну роль у бажанні мати дитину відіграє почуття любити і прагнення піклуватися про неї. У такому випадку дитина для батька є цінністю, її сприймають як індивідуальність.

Деструктивна мотивація (неадекватна, неефективна тощо) спостерігається в ситуаціях, коли дитина стає засобом статевої ролі, вікової, особистої або соціальної самореалізації; способом утримання партнера; досягнення певного соціального статусу; компенсації проблем у власних дитячо-батьківських стосунках. У такому контексті за допомогою дитина відбувається досягнення інших значущих цілей чоловіка.

2. Роль батька в житті дитини

Вчені вважають, що вплив тата на дитину індивідуальний у кожній конкретній ситуації й більшою мірою залежить від особистості самого чоловіка та внутрішньосімейного контексту. Крім того, індивідуальні властивості чоловіка (рівень маскулітності, інтелекту, емоційності тощо) впливають на розвиток дитини менше, ніж характер взаємин у дитячо-батьківській системі.

Е. Фромм розрізняв батьківську та материнську любов. Учений зауважував, що батьківська любов у порівнянні з материнською є більш «вимогливою» та умовною. Татківська любов не є вродженою, формується впродовж перших років життя дитини й має бути завойована нею.

Вчені виокремлюють певні періоди дитинства й сфери розвитку дитини, де зафіксовано вплив батька на особистість дитини.

1. Вплив батька на розвиток дитини в пренатальний період

2. *Розвиток емоційно-когнітивної сфери дитини під впливом батьківської фігури*

3. *Значення батька в розвитку особистісних характеристик дитини*

4. *Вплив батька на розвиток гендерної ідентичності*

5. *Функція батька в моторному розвитку дитини*

6. *Місце батька у стосунках в підсистемі «мати-дитина»*

Лекція 6. Привчання дітей до дисципліни

Питання № 1. Вимогливість у вихованні.

Питання № 2. Покарання як метод зміни небажаної поведінки.

Питання № 1. Вимогливість у вихованні.

Виховуючі дорослі (батьки, вихователі, вчителі) повинні бути вимогливі. Діти не тільки потребують правил, вимог та обмежень - вони їх чекають. Це робить їх життя зрозумілим і передбачуваним, створює відчуття безпеки. Часто саме діти готові підтримувати порядок більше, ніж дорослі. Однак порушують діти правила через те, що вони некомпетентно впроваджуються. Правила необхідно висувати з огляду на такі принципи.

1. ***Правил (заборон, обмежень, вимог) не повинно бути занадто багато і вони повинні бути гнучкими.*** Щоб дотримуватися цього принципу, дорослі можуть використовувати методику «Чотири колірні зони поведінки» (з дитиною заздалегідь обмовляється, яка модель поведінки в яку колірну зону потрапляє).
  - У *зелену зону* потрапляє все те, що дозволяється робити дитині на його власний розсуд і бажанням. Наприклад, в які іграшки грати, коли сісти за уроки, в якій гурток записатися.
  - У *жовтій зоні* дитині надається відносна свобода. Йому дозволяється діяти за його власним вибором, але в межах визначених кордонів. Наприклад, можна сісти за уроки, коли захочеш, але закінчити роботу треба до 19.00. Можна гуляти в будь-якій частині двору, але за його межі не виходячи. Ця зона найважливіша - тут дитина вчиться стримувати свої імпульси, контролювати свою поведінку.
  - *Помаранчева зона* - сюди потрапляють обставини, коли доводиться порушувати встановлені правила. Тут знаходяться такі дії дитини, які зазвичай НЕ вітаються, але з огляду на особливі обставини зараз допускаються. Наприклад, з відрядження повертається батько - дитині дозволяється лягти спати пізніше звичайного. Або дитина боїться грози - і батьки дозволяють заснути йому поруч з ними. Діти дуже вдячні дорослим за такі «виключення», за готовність піти назустріч їх проханню.
  - *Червона зона* - дії дитини, які неприпустимі ні за яких обставин. Наприклад, не можна бити маму, грати з вогнем, ображати маленьких.

Список моделей поведінки, в кожній зоні «дорослішає» разом з дитиною.

2. ***Вимоги дорослих не повинні вступати в явне протиріччя з найважливішими потребами дитини.*** Не можна блокувати прояв природних потреб дитини в русі, пізнанні (можна гучно грати, бігати, кидати каміння, малювати на будь-чому, все розбирати). Краще подбати про те, щоб спрямувати дитячу енергію в потрібний

напрямок. Наприклад, ходити по калюжах можна, але тільки в гумових чоботях; кидати камені в ціль можна, але тільки далеко від людей; грати м'ячем можна, але тільки не в приміщенні і подалі від вікон. (Приклад з малюванням на стінах в д / с).

3. **Правила повинні бути узгоджені дорослими між собою.**
4. **Послідовність в дотримання правил.** Діти постійно випробують вимоги «на міцність» і приймають тільки ті, що не піддаються розхитуванню. . Наприклад, якщо дитина два дні поспіла лягав пізніше звичайного, тому що батьки забували це контролювати, то на третій день важко буде укласти його спати вчасно.
5. **Тон, яким повідомляється вимога, повинен бути скоріше дружньо-роз'яснювальним, ніж владним.** Пояснення повинно бути коротким і повторюватися один раз. Якщо дитина знову запитує: «Чому?», То це не тому що він не зрозумів, а тому що йому важко побороти своє бажання. Пропозиція, в якій йдеться про правило, краще будувати в безособовій формі. . Наприклад, «Сірниками не грають» (3-я особа мн. числа означає, що так чинять УСІ).

Питання № 2. Покарання як метод зміни небажаної поведінки.

Психологи рекомендують дотримуватися наступних правил при покаранні дитини.

1. Перед покаранням дитини задуматися: «Для чого я це роблю? Чого хочу домогтися, застосовуючи покарання? »
2. Покарання не повинно шкодити фізичному та психічному здоров'ю дитини. Покарання має бути корисним.
3. Якщо є сумніви, карати чи ні, краще не карати, тобто не повинно бути покарань заздалегідь або «про всяк випадок».
4. Краще не карати взагалі, ніж карати із запізненням: дитина не в силах встановити зв'язок між негативною поведінкою і покаранням.
5. Покарання має бути адекватним. Якщо дитина скоїла кілька проступків, покарання може бути суворим, але тільки одне, за все одразу.
6. Дитина може взяти участь у виборі покарання.
7. Як правило, найефективніший покарання - це позбавлення чого-небудь.
8. Покарану дитину обов'язково слід пробачити.
9. Покарання - це останній спосіб, який застосовується тільки тоді, коли інші способи усунення небажаної поведінки не дали позитивних результатів.

Лекція. 7 Проблеми сімейного виховання в онтогенезі дитини (2 ч.)

Питання № 1. Криза новонародженого, період дитинства і проблеми виховання (0 - 1 рік).

Питання № 2. Проблеми виховання в ранньому дитинстві (1 - 3 роки).

Питання № 3. Криза 13 років і проблеми виховання.

Питання № 1. Криза новонародженого, період дитинства і проблеми виховання (0 - 1 рік).

Батьки стикаються з рядом проблем виховання вже на 1-му році життя дитини.

1. Психологи виділяють в житті дитини кілька критичних періодів - криз, в яких гостро проявляється невідповідність відносин дитини з навколишнім середовищем. Перший і самий небезпечний з них - криза новонародженого. Дитина відчуває найсильніший біологічний стрес (пульс 200 уд / хв). Щоб посприяти новонародженому, полегшити його пристосування до нового середовища проживання, його включають в процес бондинга. Найпростіша його процедура - прикладання до живота або грудей матері відразу ж після народження. Ранній початок вигодовування полегшує пристосування до нового середовища. Крім того, раннє прикладання до матері робить перші миті життя приємними. Це має значення для формування врівноваженої психіки.

2. У період дитинства виникають суперечки з приводу того, чи привчати дитину до рук. Притискаючись до тіла дорослого, немовля відчуває себе в безпеці. Можливість розпестити дитину в перші місяці життя ласкою і увагою занадто перебільшена. Постійне прагнення дитини бути на руках - свідчення відсутності у нього почуття безпеки. А якщо у дитини немає потреби бути на руках - чи означає це, що з ним все в порядку? Це теж має вселити батькам тривогу. Дитина - істота соціальна, він не може правильно розвиватися без спілкування з дорослими. Тому добиватися, щоб дитина не любила перебувати на руках у дорослих, швидше за все, погано. У таких дітей може бути відсутнім «комплекс пожвавлення» (дитина до 2-го місяця зупиняє погляд на обличчі схилившоїся людини, посміхається йому, гулить, підіймає ручки). Якщо ця реакція знижена або відсутня, її треба активно викликати вже на 2-му місяці: необхідно нахилитися над дитиною, поговорити з ним неголосно, але жваво, з паузами. Продовжуючи говорити, необхідно погладити дитину, поторсати його (*Добсон, с. 46 № 1, 2*).

3. Дуже важливо в період дитинства допомогти дитині розширити свій досвід. Тому іграшки краще розташовувати так, щоб дитина доклала зусиль, перш, ніж їх дістати. Якщо ж іграшка недосяжна, то спочатку це буде викликати протест дитини, а потім може привести до пасивності. Мало користі і від безлічі іграшок. Краще в міру ознайомлення їх міняти.

4. У 8-9 місяців малюки вступають в ползунковий період. Можна посадити дитину в манеж, завалити його іграшками та забезпечити собі спокій - малюка так можна вберегти від травми. Але манеж не принесе користі ні розвитку пізнавальних здібностей, ні становленню характеру. Краще прибрати з кімнати небезпечні предмети і надати малюкові свободу. Бажано висувати на його шляху перешкоди і спостерігати, як він буде себе поводити (долати їх, обходити, хникати в очікуванні допомоги батьків). Якщо ж стримувати активність дитини, то спочатку будуть конфлікти, а потім виховається пасивність. Краще заохочувати активність і самостійність в повзунковому періоді.

Питання № 2. Проблеми виховання в ранньому дитинстві (1 - 3 роки).

1. До року діти починають ходити. Тут можлива криза відносин. У дитини проявляється потреба активно досліджувати все те, що потрапляє в поле зору. Батьки повинні заздалегідь заховати від маляти все, що необхідно. Тоді не доведеться цілий день його зупиняти. Слово «Ні» необхідно вживати тільки в тих випадках, коли щось загрожує безпеці малюка. Якщо з кімнати не можна прибрати «небезпечні» предмети, то треба познайомити дитину з ними, вгамувавши його цікавість. Можна дозволити йому безпечно вколоти або обпектися (Індійське прислів'я: «Розумні батьки дозволяють дітям обпалювати пальці»). У присутності батьків ці маніпуляції безпечні, а дитина в подальшому буде сама уникати неприємних відчуттів.

2. У період кризи 1 року дитина, яку не зрозуміли або в чомусь відмовили, може влаштувати істерику. Це не симуляція, просто почуття у дітей поки малокеровані. Дитина розуміє тверде «Ні», але може продовжувати свої дратівливі дії, сам лякаючись при цьому своєї поведінки. Ця проблема може виникнути від 1 до 3-х років. (КН: Піжсама, з 34., Добсон з 49-50 № 1,2).

Питання № 3. Криза 13 років і проблеми виховання.

Проблеми статевого дозрівання і виховання. Німецький сексопатолог Нойберт вважає, що про статеві відмінності діти повинні дізнатись до 2,5 - 3-х років, а про народження дітей - до 7-ми. Встановлено, що чим пізніше надається подібна інформація, тим гостріше емоційна реакція на неї. Батькам бажано не очікувати дитячих запитань, а у відповідній ситуації давати дітям необхідні відомості. Інформація повинна бути правдивою, але це зовсім не означає її деталізацію. Вона повинна враховувати вікові можливості дитини. Відомості повинні повідомлятися без емоційної напруженості, усмішок. Інтерес до цієї сфери особливо загострюється в підлітковому віці (все, що дозріває, відразу ж починає функціонувати). Батьки повинні поговорити про майбутні зміни в організмі.

Статеве виховання обов'язково має бути пов'язане з моральним. Статевий потяг не можна скасувати, проігнорувати, але йому можна надати моральну чистоту (КН: Нельсон, с. 322). Статеве просвітництво має сприяти вихованню контролю сексуальної і репродуктивної поведінки. За даними опитувань молоді, переважаючими джерелами інформації про розбіжності статей, статевих відносинах були однолітки, випадкова література, старші хлопці. Нерідко це призводить до збочених уявлень про секс. (КН: Ді Снайдер, с. 62).

2. Проблема ставлення до своєї зовнішності.
3. Зниження батьківського авторитету.
4. Підлітки і старшокласники соромляться батьків.

Л. 8 Проблема обдарованості, таланту, геніальності у сучасній психології

Мета:

- **Навчальна:** розвинути вміння студентів орієнтуватися в основних дефініціях та визначити критерії для диференціації обдарованості, таланту, геніальності;
- **Розвивальна:** розвинути вміння студентів орієнтуватися в даній темі, та застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності;
- **Виховна:** стимулювати вмотивованість студентів розвивати власну креативність та розвинути зацікавленість науковими дослідженнями з психології творчості.

Сучасний стан суспільства, втілення нових технологій у всіх галузях життєдіяльності людини потребує пошуку нових шляхів розвитку творчого потенціалу людини. Зараз навіть штучний інтелект намагаються наділити творчими здібностями. Отже, щоб залишатися конкурентоздатними Роботам – комп'ютерам, людство має замислитися над активізацією та стимуляцією своєї креативності. І саме перед практичними психологами (в системі освіти, охорони здоров'я, виробництва, бізнесу) все гостріше постають завдання розвинути у людині, незалежно від її віку та професії, творчий потенціал. Тому

сьогоднішня лекція спрямована на те, щоб Ви навчились, по-перше, системно та цілісно трактувати поняття О-Т-Г, а, по-друге, надавати якісний психологічний супровід таким особам у подальшій практичній діяльності (надати консультацію батькам обдарованої дитини, або допомогти обдарованому підлітку адаптуватися до колективу). Адже, володіючи знаннями з психології творчості можна реалізовувати більш точні корекції та консультаційні стратегії щодо обдарованих або талановитих осіб, що потребують психологічної допомоги.

Кароліна – а навіщо нам це? Мі ж не обдаровані .

-По-перше, кожна людина є обдарованою у певній сфері,

-По-друге - в нашій країні є багато шкіл Нового типу (ліцеї та гімназії) – де навчається обдарована молодь. І в кожному такому закладі є посада психолога. Саме на такій практичній одинадцятирічній власний досвід роботи в ліцеї буду спиратися і я.

По-третє, працюючи психологом-консультантом, Ви можете зустрітися з такими клієнтами.

Також нам знадобляться знання із загальної та експериментальної психології, психології консультування.

План

Питання 1. Обдарованість та її сфери.

Питання №2. Порівняльна характеристика обдарованості, таланту, геніальності.

Питання 3. Теорії походження обдарованості-таланту-геніальності.

Питання 4. Індивідуальні відмінності інтелекту

Питання 5. Структурні рівні інтелектуальної активності

Питання 1. Здібності та обдарованість

Здібності - це індивідуально-психологічні особливості індивіду, що є умовою успішного виконання тієї або іншої продуктивної діяльності. Природним підґрунтям здібностей є *здатки*. **Здатки** - це генетично вроджені анатомо-фізіологічні особливості нервової системи, що є індивідуально-природною основою формування й розвитку здібностей.

На думку психологів, кожна здорова, нормальна людина отримує від батьків повний набір завдатків всіх людських здібностей. На початку XIX століття в Німеччині був проведений експеримент, який доводить, що якщо своєчасно і цілеспрямовано розвивати завдатки, вони можуть розвинутися у видатні здібності. Відомий український вчений С.Д. Максименко завжди стверджує «Необдарованих дітей не буває», в Інституті психології, під його керівництвом працює ціла наукова лабораторія «Психологія творчості», яка досліджує цю проблематику.

Слайд «Сучасні українські науковці, які займаються проблематикою Психології творчості» (все трое на один слай)

МАКСИМЕНКО Сергій Дмитрович

Максименко С.Д., Андриенко О.В. Теория разума: Научно-популярное издание. – К.: Издательство ООО “З Медиа”, 2010. – 510 с.

Моляко Валентин Олексійович

завідувач лабораторії

Моляко В. О. Проблеми функціонування творчого сприймання в умовах надлишку інформації різної модальності та значимості

Моляко В. А. Творческое поэтическое мировосприятие

Моляко В. О. Пушкінська парадигма в психології творчості

Москаленко Валентина Володимирівна

ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ ЯК ТВОРЧІСТЬ

Взаємозв'язок уявлень студентів про життєвий успіх з їх особистісною креативністю

Отже, що можна зробити обдарованими всіх дітей.

Обдарованими можна назвати тих осіб, хто за оцінкою досвідчених фахівців, через видатні здібності демонструють високі досягнення. Обдарованість багатогранна.

СЛАЙД-схема

Сфери обдарованості:

➤ **Інтелектуальна обдарованість** - гострота мислення, спостережливість, виняткова пам'ять, різностороння допитливість, часто захоплюється певним заняттям, охоче і легко вчиться, демонструє здібності до практичного застосування знань, проявляє виняткові здібності до рішення задач.

➤ **Академічна обдарованість** – незвичайний інтерес до певної галузі науки, здатність оперувати поняттями з обраного предмету, повна віддача сил та часу досягненню високих результатів у області свого наукового інтересу, прагнення до суперництва, тяга до логічних висновків.

➤ **Творча обдарованість** – дитина надзвичайно допитлива, часто робить все по-своєму, винахідлива у використуванні матеріалів і ідей, часто виказує багато різних думок з приводу конкретної ситуації, здатна продуціювати оригінальні ідеї.

➤ **Сфера спілкування і лідерства** – діти із високим соціальним інтелектом. Добре пристосовується до нових ситуацій, легко спілкується з дорослими та дітьми, виявляє лідерство в іграх і заняттях з дітьми. Ініціативна, бере на себе відповідальність за свої дії

➤ **Сфера художньої діяльності**

Дитина виявляє великий інтерес до візуальної інформації, захоплюється художніми заняттями, її роботи вирізняються оригінальністю. Виявляє інтерес до музики, легко відтворює мелодію, із задоволенням співає, намагається створювати музику.

➤ **Рухова сфера** – спортивні досягнення, танці: точна моторика, чітка координація, добре володіє тілом.

Отже, сучасні психологічні дослідження змінили первинні уявлення про високий IQ як про єдиний критерій видатних досягнень, продемонстрували найважливішу роль **творчого потенціалу і особистісної сфери, інтересів і спеціальних здібностей, а також оточення і навчання як умов розвитку обдарованості.**

Слайд Модель обдарованості за Дж. Рензуллі (три круга, котрі пересікаються в одному місці)

Слайд Модель обдарованості за Дж.Фельдхьюсеном (чотири круга).

Дж.Рензуллі стверджував, що у обдарованості присутні 3 компоненти: інтелектуальні здібності, креативність і мотивація (або захопленість). Дж.Фельдхьюсен доповнив модель Рензуллі 4-м компонентом – позитивною Я-концепцією.

Питання №2. Порівняльна характеристика обдарованості, таланту, геніальності.

Обдарованість – це ранній прояв здібностей. “Вундеркінд” в перекладі з німецького «чудо-дитина». Обдарованість пов'язана з простими видами діяльності, які не обов'язково передбачаються спеціальну підготовку (музична обдарованість, художня, математична). Грібоєдов в 11 років поступив в Московський університет, а в 15 років закінчив два його відділення: філологічне і юридичне на філософському факультеті. Дуже рано проявили свої здібності В.Гюго, Паскаль, Лейбніц.

Обдарованість завжди передбачає відтворення будь-якої діяльності, тобто це діяльність переважно **на репродуктивному рівні**. Але ці діти все одно характеризуються надзвичайною креативністю. У більшості наукових концепцій обдарованість і передумови її розвитку пов'язують з творчими можливостями, які визначаються як креативність. **Креативність** – здатність породжувати надзвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. У широкому розумінні – синонім слова творчість”.

Впродовж 22 років Поль Торренс розробляв тести креативності. Він є автором багатьох тестів креативності, які сьогодні застосовують практичні психологи для виокремлення обдарованих дітей. Показати бланки тестов.

Як і більшість психологів П.Торренс включає в число обов'язкових ознак обдарованості інтелектуальний розвиток дитини вище за середній рівень, оскільки тільки такий рівень забезпечує основу для творчої продуктивності. При цьому найсприятливішим для прогнозу розвитку обдарованості визнається поєднання рівня розвитку інтелекту вище середнього з високим рівнем творчого мислення, ніж навіть дуже високий рівень розвитку лише одного з цих аспектів.

Слайд Обдарованість

$$\begin{array}{l} \text{Wunder + kind} = \text{IQ} + \text{КРЕАТИВНІСТЬ} \\ \text{(високий рівень} \quad \quad \quad \text{(високий рівень)} \\ \text{або в/ср)} \end{array}$$

Алгоритм визначення обдарованості дитини:

1. Діагностика інтелекту
2. діагностика креативності
3. визначення сфери обдарованості.

Наголошую, обдарованість - це ранній вияв здібностей. Мі ж не говоримо про дорослу людину Обдарований чоловік....жінка....(дети с повышенной одаренностью).

Талант – це сукупність здібностей, які сприяють успішному і оригінальному виконанню діяльності (симфонія, літературний твір, новий спосіб рішення задачі). Відмінність від обдарованості:

- Необхідно цілеспрямовано вчитися,

- Талант має на увазі створення чогось нового.

Геніальність – це сукупність здібностей, які дозволяють проявляти себе в різних видах діяльності. (М. Ломоносов: хімія, література, живопис, фізика, будівництво). До цього дня вчені сперечаються про те, кого можна зарахувати до розряду геніїв. Встановлено, що протягом існування людства до розряду геніїв можна віднести лише 400 осіб: 1 геній народжується раз на 10 років життя всього людства.

Цікава інформація. Багато дослідів Леонардо да Вінчі за його життя вважалися сумнівними й небезпечними. Він був художником, скульптором, архітектором, інженером, натуралістом, футурологом. Він настільки випередив свій час, що багато його ідей гідні XXI, а не XV століття. Схеми зброї, машин, гелікоптерів, парашутів, блокових будинків та ін. Крім того, Леонардо робив речі немислимі для своєї епохи: анатомував трупи. Він проробив це 30 разів, щоб довідатися щось нове про функції людських органів. Розшифрувати шість тисяч записів Леонардо може хіба що секретна служба. Вони зроблені в дзеркальному відбитті і справа наліво Плюс маса індивідуальних скорочень, що не мають нічого спільного із загальноприйнятими в його епоху. Їх геній вів для себе. І часто губив аркуші - пройдений "матеріал" не дуже його цікавив. Геній мав прийоми мислення, які ніколи його не підводили. Ще не вирішивши проблеми, він уже говорив собі, що вона вирішена. А потім "просто" згадував рішення! Великий Леонардо подумки уявляв собі календар. Сама підсвідомість підказувала йому конкретне число, коли рішення проблеми буде знайдено.

Питання 3. Теорії походження обдарованості-таланту-геніальності.

Обдарованість залежить від здібностей, а здібності людина отримує від природи (здатки) і розвиває їх впродовж життя. Проте, щоб дійти цього висновку, вчені, висували різні теорії:

1. Платон вважав, що здібності є природженими.

2. Здібності залежать від розміру мозку. Середня вага мозку дорослої людини складає 1400 гр. Мозок Тургенева - 2012 гр., Мозок Байрона - 1800 гр. – ці дані підтверджують теорію, але мозок хіміка Лібіха - 1362 гр., письменника - А.Франса 1017 гр. До того ж встановлено, що найбільший мозок належав людині, яка не була видатною.

3. Ф.Гальтон – талант успадковується від батьків. Талант – це таємна енергія, яка передається між поколіннями. Він вивчав генеалогічні дерева тих сімей, де зустрічалося багато талантів. Бах – 56 музикантів, з них 20 дуже відомих. У сім'ї швейцарських математиків Бернуллі за 200 років Гальтон нарахував 14 вчених. Дуже багато видатних осіб зафіксовано у в сім'ях Тіціана, Дарвіна, Штрауса.

4. Патологические теории. Геніальність зв'язана з безум'ям і навіть слабоум'ям. Ярм приверженцем цього учения был итальянский антрополог Ломброзо «Гений и помешательство». Самый значительный вклад принадлежит Ландж-Эйхба-уму (48, 49, 50). В своей книге «Гений, безумие и слава» он собрал биографические данные двухсот гениальных мужчин и женщин всех стран, времен и областей деятельности. Во всех этих биографиях встречаются ссылки на якобы имеющиеся у этих людей патологии. Ландж-Эйхбаум дает тройное объяснение связи гениальности и безумия. Во-первых,

патологическое состояние должно увеличивать интенсивность человеческих эмоций и повышать его восприимчивость к мимолетным стимулам, а также снижать уровень его самоконтроля; в результате всего этого могут возникнуть переживания, не доступные «нормальным» людям. Во-вторых, Ландж-Эйхбаум утверждает, что пребывающие в подобном состоянии люди скорее всего несчастны, страдают от чувства неполноценности, что является для них сильнейшей мотивацией. И наконец, тенденция к обогащению фантазий и снов, присущая некоторым расстройством такого рода, может вызвать появление креативности.

5. Психодинамические теории. представления о гениальности ставят акцент скорее на мотивационных, чем на интеллектуальных характеристиках. Среди психодинамических концепций, которые чаще других обращались к объяснению гениальности, можно назвать теории сублимации, компенсации и «бессознательных процессов» в творчестве. Под сублимацией подразумевается, что художественные или научные достижения играют роль заместителя, выхода нереализованных потребностей, чаще сексуального характера. Напрашивается самый распространенный пример — поэт, сочиняющий любовную лирику, когда его личная жизнь не ладится. Но во многих специфических случаях, которые психодинамики пытались объяснить действием этого механизма, подобные рассуждения казались довольно натянутыми и надуманными. Компенсация реальных или умозрительных недостатков также была предложена в качестве универсального ключа ко всем достижениям гениев (83). Лучшая иллюстрация — это примеры великих ораторов, которые, подобно Демосфену, развили свой талант с целью компенсировать привычное заикание или другой подобный дефект речи.

6. Теории качественного превосходства. В соответствии с этой доктриной гениальный человек представляет собой отдельный вид людей, отличающийся от всего остального человечества своими способностями. Такие взгляды отличаются от патологической и психодинамической теорий тем, что они безоговорочно признают гениального человека более развитым, чем обычные люди. В этой концепции нет места каким бы то ни было недостаткам.

7. Теории количественного превосходства. обуславливает определение гениальности как верхнего предела распределения способностей.

Питання 4. Індивідуальні відмінності інтелекту

Серед усіх видів здібностей найбільш дослідженими є інтелектуальні здібності. Проте поняття інтелекту не має однозначного визначення. Основним критерієм виділення інтелекту як самостійної реальності є його функція в регуляції поведінки.

Інтелект, як вважав В.Штерн, є загальна здібність пристосування до нових життєвих умов. Розвинений інтелект, за Ж.Піаже, виявляється в універсальній адаптивності, в досягненні «рівноваги» індивіда з середовищем.

Доведено, що близько 50% розумових здібностей формується у дитини до 4-х років. Інші 50% формуються в шкільні роки (найсприятливіший вік 11-13 років).

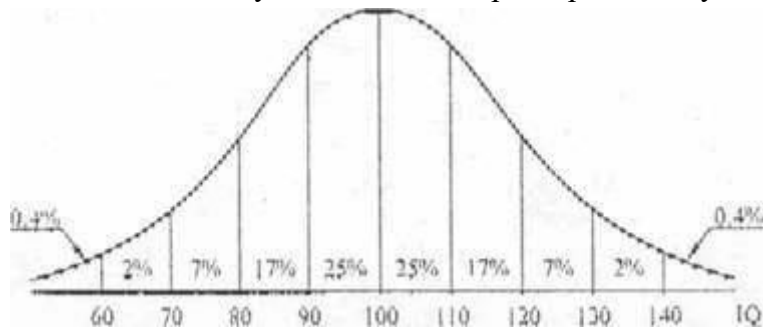
«Розподіл дітей з різними інтелектуальними показниками» (на 1000 осіб)

Якісні рівні	%
Розумова обдарованість	2
Підвищені розумові здібності	15-16

Розумова норма	65
Знижені розумові здібності	15-16
Різні ступені розумової дефективності	4-5

Існує статистика для дорослих: «Крива Гауса» - Распределение показателей IQ в человеческой популяции по стандартизированному тесту Стенфорда-Бине.

За среднестатистическую норму принят IQ= 100 баллов, а стандартное отклонение $s = \pm 20$ баллов. Из рисунка видно, что в диапазоне **80 < IQ < 120 баллов находится практически большинство индивидов (84%)**. Эти так называемые границы нормы интеллекта. Вправо в диапазоне 120 < IQ < 140 баллов находятся умственно способные индивиды, а индивиды с IQ > 140 баллов считаются умственно одаренными. На противоположной стороне (слева) в диапазоне 60 < IQ < 80 баллов находятся индивиды с интеллектом ниже нормы. Это тот контингент, который в области специальной психологии и педагогики рассматривается как контингент с задержкой психического развития (ЗПР). Индивиды с IQ < 60 баллов составляют патологический контингент умственно отсталых в человеческой популяции.

З кінця 19-го сторіччя для оцінки здібностей стали використовувати різні стандартні психологічні вимірювання, які зводилися до обчислення показника розумової обдарованості - коефіцієнта інтелектуальності. Він подобався дослідникам тим, що дозволяв кількісно, у цифрах виразити рівень інтелектуального розвитку (прогресивні матриці Дж.Равенна або тести інтелекту Р.Кеттелла). Проте використання сумарного показника інтелекту приховує індивідуальні відмінності за окремими тестами, хоча людина може мати високі показники за вербальним й низькі за числовим тестом і навпаки.

Цікава інформація. Визначення коефіцієнта інтелектуальності чемпіона світу по шахам Гаррі Каспарова показало, що він перебуває на досить високому рівні (135), поступаючись, однак, коефіцієнту інтелектуальності Гете (200) і Ейнштейна (180) Разом з тим шахова й "побутова" пам'ять Гаррі Каспарова виявилися феноменальними, тоді як тести, що виявляють фантазію, уяву, здатність до абстрактного мислення, були виконані не на такому високому рівні.

Якщо звернутися до індивідуальних відмінностей інтелекту, то більшість психологічних моделей включає декілька чинників.

Перша теорія була створена у 1927 році Ч.Спірменом, який виділив два чинники. Спірмен припустив, що успіх будь-якої інтелектуальної роботи визначають: якийсь загальний чинник, загальна здатність - чинник G і безліч специфічних чинників S, властивих тільки конкретному виду діяльності.

Пізніше стали створюватися теорії багаточинників. Наприклад, А.Терстоун у 1938 році виділив 12 чинників (первинних розумових здібностей), серед яких вербальне мислення, швидкість сприйняття, асоціативна пам'ять, просторове мислення, здатність оперувати числами та ін.

У зв'язку з тим, що чинник - найпопулярніша характеристика інтелекту, широко обговорюється питання про його природу. Як вони виникають і чи є результатом досвіду або природженими здібностями?

Причинами індивідуальних відмінностей в інтелектуальній продуктивності можуть бути середовище або нейрофізіологічні особливості, які визначаються спадковістю.

Про генетичні передумови інтелекту до теперішнього часу мало що відоме. З сотень тисяч генів, виявлені лише декілька, які при пошкодженні можуть викликати грубі порушення інтелекту. На розумовий розвиток дитини також можуть мати вплив хвороби матері (краснуха, сифіліс, діабет), а також лікарські препарати, алкоголь, наркотики і тютюн.

Цікаві факти із світу генетики:

- 1. Интеллект не передается от отца к сыну. То есть, если вы гений, то ваш сын 100% не унаследует ваших генов.*
- 2. Идиотизм не передается от отца к сыну..*
- 3. Интеллект от отца может передаваться только дочери. И только наполовину.*
- 4. Унаследовать интеллект мужчина может только от своей матери, которой она, в свою очередь, унаследовала от своего отца.*
- 5. Дочери гениев будут ровно наполовину умны, как их отцы, но их сыновья будут гениями. Если их отец тупица, то дочери будут ровно наполовину тупицами, чем их отцы.*
- 6. Поэтому гениальных женщин почти не существует, как и не существует стопроцентных идиоток-женщин. Зато мужчин-гениев и мужчин-тупиц очень много. Нобелевские лауреаты (почти все мужчины).*

Выводы для мужчин:

- 1. Чтобы спрогнозировать умственные способности своего сына, гляди на отца своей жены (если он академик, то твой сын тоже будет умным).*
- 2. Твоя дочь получит половину твоего ума. Но и половину твоей дебилности.*
- 3. Твои умственные способности от мамы, а вернее от дедушки.*

Выводы для женщин:

- 1. Твой сын по уму — копия твоего отца, и ругать его “ты такой же тупой, как твой отец” — не совсем верно.*
- 2. Твоя дочь будет по уму как ее отец. Её же сыновья будут умственными копиями ваших мужей.*

Розрізняють три типи моделей, що пояснюють вплив соціального мікросередовища на інтелект дітей.

➤ У першій групі моделей вирішальне значення має **спілкування батьків з дітьми**. Передбачається, що тривалість спілкування між батьками та дитиною є основним чинником, що впливає на інтелект. Основний недолік цієї моделі - ігнорування емоційного відношення дитини до батьків.

➤ **Ідентифікаційна модель** припускає, що в ході соціалізації дитина освоює нові ролі, і при ідентифікації дитини з батьками тієї ж статі вона опановує способи поведінки, характерні для батька її статі.

➤ Третя модель, автором якої є Р.Зайонц, прогнозує **залежність інтелекту дитини від числа дітей в сім'ї**. Це єдина з моделей, яка знаходить емпіричне підтвердження. Перевага інтелектуально розвитку належить первісткам, оскільки вони мають більше батьківської уваги і довше взаємодіють із батьками, порівняно з тими дітьми, які народилися пізніше.

В даний час **найбільшу популярність набула модель генетико-середовищних взаємодій**, запропонована Р.Пломіном з колегами. Пломін розрізняє три типи кореляції генотипу і середовища:

1. пасивний вплив - коли члени однієї сім'ї мають і загальну спадковість, і загальне середовище (у даному випадку спостерігається не випадкове поєднання генотипу і середовища); Прикладом взаємодії «генотип-середовище» є сім'я музикантів: дитина, яка має завдатки музичних здібностей, розвивається в музичному середовищі.

2. реактивний вплив - реакція середовища на прояви природжених особливостей індивіда, яка може привести до формування певних особистісних рис. Другий тип виявляється в різних відносинах батьків-опікунів до дітей залежно від рівня їх індивідуального розвитку.

3. активний вплив - індивід або активно шукає, або створює середовище, яке найбільшою мірою відповідає його спадковості. Третій тип - це коли при виборі професійної кар'єри дитина вибирає середовище, відповідне його завдаткам і схильностям.

Питання 5. Структурні рівні інтелектуальної активності

1. **Стимульно-продуктивний рівень** інтелектуальної активності досліджуваний демонструє у разі незмінної фіксації його на первинно знайденому способі дій в рамках інтенсивної, тривалої роботи.

2. **Евристичний рівень** інтелектуальної активності характеризує випробовуваного, який не фіксується на вже готовому знайденому способі, шаблоні роботи, а йде далі, шляхом логічного аналізу знаходить «дотепніші рішення».

3. **Креативний рівень** є вищим рівнем прояву інтелектуальної активності. При даному рівні емпірично знайдена закономірність стає не кінцевим пунктом розумового процесу, а проблемою, самостійною метою дослідження.

Дослідження, проведені Д.Б.Богоявленською доводять, що даний феномен (творча активність) опосередкований численними детермінантами: дошкільним дитинством індивідуума, умовами його навчання, його індивідуальними відмінностями. І тому, у свою чергу, служать підґрунтям творчої особистості.

У більшості наукових концепцій обдарованість і передумови її розвитку пов'язують з творчими можливостями, які визначаються як креативність. **Креативність** – здатність породжувати надзвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. У широкому розумінні – синонім слова “творчість”. Креативність пов'язана із чутливістю до проблем, дефіциту знань, їх дисгармонії, невідповідності; фіксація цих проблем; пошук їх рішень, висунення гіпотез; повідомлення результату рішення. Креативність може виявлятися в мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності. Креативність – природний процес, який породжується сильною потребою людини в знятті напруги, що виникає в ситуації невизначеності або

незавершеності. Розгляд креативності як процесу дає можливість виявляти як здібності до творчості, так і умови, що полегшують і стимулюють цей процес і його результати.

Узагальнюючи досвід зарубіжних дослідників творчості Л.Б.Єрмолаєва-Томіна, визначає креативність як сукупність різноманітних здібностей, кожна з яких може бути представлена в тому або іншому ступені у тієї або іншої індивідуальності, і виділяє наступні її **ознаки**:

1. відкритість досвіду – чутливість до нових проблем;
2. широта категоризації – широта асоціативного ряду;
3. швидкість мислення – здатність переходити достатньо швидко від однієї категорії до іншої, від однієї способи рішення задачі до іншої;
4. оригінальність мислення – самостійність, остроумність рішення.

10.ККР

Контрольна робота з дисципліни

1-й варіант

Надати відповіді на тестові завдання (1б. за кожне, максимум 5 б.)

1. Яке із визначень поняття «батьківство» є некоректним?
  - а) соціальний інститут, що включає в себе два інших інститути: батьківство і материнство;
  - б) діяльність батька або матері, спрямована на догляд, виховання та навчання дитини;
  - в) етап у житті людини, що починається з моменту зачаття дитини і не закінчується після смерті дитини;
  - г) біологічна необхідність, реалізація інстинкту розмноження.
2. Коли у суспільній свідомості з'явилося поняття «дитинство»?
  - а) XVII століття;
  - б) XVIII століття;
  - в) XVI століття;
  - г) XIX століття.
3. Визначте період у дитячо-батьківських стосунках, який характеризується увагою обох батьків до індивідуальних потреб дитини (батьки не намагалися дисциплінувати або формувати особистісні риси дитини).
  - а) допомагаючий стиль;
  - б) кидаючий стиль;
  - в) соціалізуючий стиль;
  - г) амбівалентний стиль.
4. Які вікові межі фази прив'язаності, що характеризується фокусуванням уваги на знайомих людях (за Дж. Боулбі)?
  - а) від народження до 3 місяців;
  - б) від 3 до 6 місяців;
  - в) від 6 місяців до 3 років;
  - г) від 3 років до закінчення дитинства.
5. Існує точка зору, що девіантна мати – це мати, якій «невистачило материнства» в дитинстві (В.Й. Брутман, А. Я. Варга, І.Ю. Хамітова). Про що йде мова? Оберіть влучну відповідь.
  - а) наявність покарань з боку матері у дитинстві дівчини;
  - б) негативний комунікативний досвід у системі «мати-донька», відсутність прив'язаності;
  - в) багатодітна сім'я з дефіцитом уваги матері до доньки;
  - г) скрутне матеріальне становище, через що дівчині не купували плаття, косметику та ін.

Надати відповідь із обґрунтуванням (5 б. за кожну, максимум 15 б.)

1. Схарактеризувати особливості нав'язливого стилю у батьківсько-дитячих взаєминах.
2. Розкрийте особливості компоненту батьківства «батьківські почуття» за Р. В. Овчаровою.
3. Журналісти розпитували письменника, який пережив блокаду Ленінграда, про ті часи. У відповідь на запитання журналіста щодо його переживань у той період, письменник відповів: «Мені тоді було 4 роки. Я був малим. Разом зі мною була моя мама. Вона мене любила, і я був щасливий».

Запитання:

1. Який тип прив'язаності, на вашу думку, був сформований у діаді «мати-син»? Відповідь обґрунтуйте.

2. Як люди з таким типом прив'язаності переживають травмуючі ситуації? Відповідь обґрунтуйте.

Контрольна робота з дисципліни

1-й варіант

Надати відповіді на тестові завдання (1б. за кожне, максимум 5 б.)

1. Як називається розвинена форма батьківства, що базується на певній системі знань, умінь, навичок, почуттів, якостей та реалізується у відповідальній поведінці батьків, спрямованій на виховання і розвиток дитини, формування її гармонійної особистості?
  - а) усвідомлене батьківство;
  - б) девіантне батьківство;
  - в) природне батьківство;
  - г) прийомне батьківство.
2. Визначте етап становлення інституту батьківства, на якому вбивали дітей, народженими із вадами розвитку (у той період це не вважалося злочином)?
  - а) кидаючий стиль;
  - б) амбівалентний стиль;
  - в) інфантицидний стиль;
  - г) нав'язливий стиль.
3. Хто ввів у психологічний обіг поняття «достатньо хороша мати»?
  - а) З. Фройд;
  - б) М. Малер;
  - в) Д. Віннікотт;
  - г) М. Ейнсворт.
4. Оберіть із запропонованих варіантів той, що у більшості випадків НЕ відноситься до чинників виникнення материнства у дівчат віком з 10 до 18-19 років.
  - а) згвалтування;
  - б) вагітність як результат низького рівня або відсутності сексуального виховання;
  - в) вагітність як прояв самореалізації жінки;
  - г) інтенсифікація сепараційних процесів.
5. Існує точка зору, що девіантна мати – це мати, якій «невистачило материнства» в дитинстві (В.Й. Брутман, А. Я. Варга, І.Ю. Хамітова). Про що йде мова? Оберіть влучну відповідь.
  - а) наявність покарань з боку матері у дитинстві дівчини;
  - б) негативний комунікативний досвід у системі «мати-донька», відсутність прив'язаності;
  - в) багатодітна сім'я з дефіцитом уваги матері до доньки;
  - г) скрутне матеріальне становище, через що дівчині не купували плаття, косметику та ін.

Надати відповідь із обґрунтуванням (5 б. за кожну, максимум 15 б.)

1. Схарактеризувати особливості амбівалентного стилю у батьківсько-дитячих взаєминах.
2. Розкрийте особливості компоненту батьківства «батьківські позиції» за Р. В. Овчаровою.
3. Олег А. і Світлана А. усиновили 8-річну Аллу з дитячого будинку. Батьки вирішили, що восьмирічна дівчинка досить легко адаптувалася до нового життя. Вона була милою та ласкавою з усіма членами нової родини: цілувала родичів при зустрічі, обіймала їх при прощанні, активно спілкувалась із дорослими. Однак незабаром усиновителі зрозуміли, що так само вона поводиться і з незнайомими людьми. Вони були стурбовані цим відкриттям і дуже ображені тим, що дочка однаково звертає увагу і на прийомних батьків,

і на зовсім сторонніх людей. Ще одним неприємним для них моментом стало те, що дівчинка зовсім не засмучувалася, коли батьки йшли з дому. Вона легко погоджувалась залишитися з будь-якою мало знайомою для неї людиною.

Запитання:

1. Який тип прив'язаності, на вашу думку, був сформований у дівчини до моменту її всиновлення? Відповідь обґрунтуйте.

2. Як люди з таким типом прив'язаності зазвичай переживають травмуючі ситуації? Відповідь обґрунтуйте.

№1.

1. Зробіть порівняльний аналіз феноменів «обдарованість» і «талант».
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей дошкільнят.

№2.

1. Розкрийте змістовну характеристику досліджень творчості у зарубіжній психології.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей студентів.

№3.

1. Зробіть порівняльний аналіз феноменів «обдарованість» і «геніальність».
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей підлітків.

№4.

1. Наведіть знайомі вам особливості творчого процесу видатних людей (письменників, музикантів і т.п.).
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей старшокласників.

№5.

1. Зробіть порівняльний аналіз феноменів «талант» і «геніальність».
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей студентів.

№6.

1. Розкрийте змістовну характеристику досліджень творчості у вітчизняній психології.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей дошкільнят.

№7.

1. Наведіть загальну характеристику сфер обдарованості. Приведіть приклади обдарованості, таланту та геніальності у кожній сфері.

2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей учнів початкової школи.

№.8.

1. Обґрунтуйте принципи створення тестів на визначення творчих здібностей.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей студентів.

№.9.

1. Розкрийте специфіку тестів Торренса.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей підлітків.

№.10.

1. Охарактеризуйте креативність як показник обдарованості.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей старшокласників.

№ 11.

1. Наведіть психологічний портрет обдарованої дитини.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей дошкільнят.

№ 12.

1. Наведіть психологічний портрет талановитої особистості (на прикладі видатних діячів мистецтва).
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей учнів початкової школи.

№13.

1. Зробіть порівняльний аналіз психологічних портретів обдарованої дитини та обдарованого дорослого (якщо вони обдаровані в одній і тій ж сфері).
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей старшокласників.

№.14

1. Обґрунтуйте появу психологічних проблем обдарованої дитини.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей студентів.

№ 15.

1. Обґрунтуйте появу психосоціальних проблем обдарованої дитини.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей дошкільнят.

№ 16.

1. Розкрийте умови сімейного виховання, які сприятимуть розвитку творчої особистості.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей підлітків.

№ 17.

1. Розкрийте умови навчального процесу, які сприятимуть розвитку творчої особистості.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей учнів початкової школи

№ 18.

1. Запропонуйте систему роботи психолога із батьками обдарованої дитини.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей студентів.

№ 19.

1. Запропонуйте тематику бесід психолога із батьками обдарованої дитини.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей підлітків.

№ 20.

1. Запропонуйте систему роботи психолога із обдаровано дитиною.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей дошкільнят.

№ 21.

1. Запропонуйте систему тематику психологічних бесід із обдарованими школярами молодшого шкільного віку.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей учнів початкової школи

№ 22.

1. Запропонуйте систему тематику психологічних бесід із обдарованими школярами підліткового віку.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей студентів

№ 23

1. Запропонуйте систему тематику психологічних бесід із обдарованими старшокласниками.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей старшокласників.

№ 24

1. Охарактеризуйте напрями корекційно-консультативної роботи психолога із батьками обдарованої дитини.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей дошкільнят.

№ 25

1. Охарактеризуйте напрями корекційно-консультативної роботи психолога із обдарованою дитиною.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей учнів початкової школи

№ 26

1. Розкрийте зміст поняття “самоактуалізація”.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей підлітків.

№ 27.

1. Охарактеризуйте структуру обдарованості.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей старшокласників.

№ 28.

1. Зробіть порівняльний аналіз структури обдарованості за Дж.Фельдхьюсеном та Дж.Рензуллі.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей дошкільнят.

№ 29.

1. Охарактеризуйте загальні закономірності творчого процесу.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей учнів початкової школи

№ 30.

1. Розкрийте методологію інтерпретації Тестів Торренса.
2. Запропонуйте технологію, метод або ігри на розвиток творчих здібностей старшокласників.

11. Інструктивні матеріали до семінарських занять

Самостійна робота студентів сприяє *систематизації та* закріпленню теоретичних знань, розвитку пізнавальних *здібностей та* творчої ініціативи, самостійності, відповідальності та *організованості* і формуванню самостійності мислення, розвитку дослідницьких *умінь*.

Самостійна робота включає в себе як репродуктивні, так і творчі аспекти діяльності студентів.

Репродуктивний (тренувальний) рівень - спрямований *на* закріплення *знань, формування* навичок та *умінь* (включає складання таблиць *та схем* тощо): *пізнавальна діяльність* полягає в осмисленні та запам'ятовуванні інформації.

Творчий, пошуковий рівень - передбачає аналіз проблемних ситуацій (студент повинен самостійно здійснювати вибір методів та засобів вирішення завдань), виконання учбово-дослідницьких завдань.

Кожний вид **самостійної** роботи з дисципліни орієнтований на розвиток **професійно важливих** навичок та **умінь, формування певних компетенцій**.

Самостійна робота студентів з даної дисципліни може мати декілька видів: самостійне опрацювання літературних джерел, а також поглиблення чи удосконалення знань отриманих на аудиторних заняттях.

Зміст самостійної роботи над конкретною навчальною дисципліною визначається робочою навчальною програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Самостійна робота з дисципліни включає наступні форми: підготовка до семінарських занять; виконання запропонованих викладачем завдань до самостійної роботи з тем курсу; підготовка до контролю знань (поточного, модульного, підсумкового), конспектування наукових джерел; складання термінологічного словника до теми; підготовка конспектів, звітів; написання статті; робота над розробкою мультимедійних презентацій до тем.

Самостійна робота включає в себе декілька етапів:

1. **Перший етап** включає ознайомлення із змістом завдань. На цьому етапі слід зрозуміти, що треба зробити за даною темою, ознайомитись з нею за матеріалами підручника, навчального посібника (якщо тема там розкрита), знайти за словником незрозумілі терміни та поняття.

2. **Другий етап** передбачає знайомство з основною та додатковою літературою з винесеної теми, самостійний підбір монографічної літератури та публікацій у науковій періодиці за заданою темою. Так як опрацювати весь масив літератури, який існує, неможливо, слід звернути увагу на найбільш важливі та актуальні аспекти теми, передбачається бажаним розгляд вузлових проблем теми в історичній ретроспективі.

3. **Третій етап** передбачає творчу роботу, письмовий самостійним аналіз дискусійних проблем, розробку тезових положень тих питань які виносяться на іспит чи залік, підготування рефератів. Слід мати на увазі, що самостійна робота студентів дисциплінує і передбачає, в першу чергу, розвиток теоретичної та методичної культури майбутнього фахівця, вміння самостійно знаходити та опрацьовувати інформацію, випрацьовувати самостійну позицію з базових світоглядних питань.

Виконуючи завдання самостійно студенту необхідно:

- **засвоїти** зміст теми, що винесена на самостійну роботу студентів;
- **раціонально спланувати** самостійну роботу у відповідності з графіком самостійної роботи, запропонованим викладачем;
- **самостійну** роботу студент повинен виконувати **в** організаційних формах, **які** передбачені робочою програмою;
- **виконувати** самостійну роботу і звітувати про її результати у відповідності зі строками звітності.

Для успішного **виконання** завдань, передбачених для самостійного опрацювання, необхідно **враховувати наступні суб'єктивні фактори**:

1. Вивчення програмного матеріалу із заповненням «прогалін» в знаннях, що перешкоджають успішному їх засвоєнню.

2. **Удосконалення** умінь працювати з науковими джерелами.

3. **Оволодіння** логічними операціями (порівнянням, аналізом, синтезом, **узагальненням**, визначенням понять, правилами систематизації і класифікації).

4. Розвиток пізнавальних психічних процесів: уваги, пам'яті, мовлення, спостережливості, інтелекту, мислення (слабкий розвиток яких може стати серйозною перешкодою у навчанні).

5. Покращення працездатності, що забезпечується нормальним фізичним станом (чергування праці та пауз в роботі, періоди відпочинку, індивідуально обґрунтована норма сну, стресостійкість тощо).

6. Посилення навичок саморегуляції власної поведінки і діяльності, оволодіння оптимальним стилем діяльності, що забезпечить якісне виконання завдань, передбачених програмою.

Студенту дозволяється:

- самостійно визначати рівень опрацювання змісту матеріалу;
- пропонувати додаткові теми і питання для самостійного опрацювання;
- в рамках самостійного графіку виконання самостійної роботи пропонувати обґрунтований індивідуальний графік виконання і звітування;
- пропонувати свої варіанти організаційних форм самостійної роботи;
- використовувати для самостійної роботи методичні посібники, монографії поза *запропонованим переліком* літературних джерел;
- *використовувати* не лише контроль, а і самоконтроль результатів самостійної роботи.

Адекватна оцінка знань, досягнень і недоліків - важлива складова самоорганізації самостійної роботи студента, без неї неможлива успішна робота поведінкою і діяльністю.

13 Контрольні завдання до семінарських, практичних і лабораторних занять, завдання для заліків.

Практичне заняття №1

Тема: Поняття батьківства у психології. Усвідомлене батьківство.

Мета: надати знання щодо феномена батьківства в психології; висвітлити основні складові батьківства; схарактеризувати особливості «усвідомленого батьківства»; сприяти розвитку критичного мислення; стимулювати розвиток професіоналізму шляхом розв'язання практичних завдань.

План

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Феномен батьківства в психології.
2. Еволюція дитинства та історія становлення інституту батьківства.
3. Структура батьківства.
4. Мотивація та розвиток батьківства.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Завдання: Переглянути лекцію А. Варги про те, як зміниться дитинство в епоху сучасних технологій (Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=gNHkFyxV7pA>). Надати відповіді на наступні запитання:

- Що означають поняття «біологічне» та «соціально сконструйоване дитинство»?
- Як вплинуло книгодрукування на розвиток дитинства?
- Чи впливає досвід попередніх поколінь на дитину? Якою мірою?

III. Обговорення доповідей на тему:

1. Батьківство у різних культурах.
2. Сучасні дослідження батьківства.
3. Феномен дитинства: поняття, специфіка періодизації.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке «батьківство»?

2. Які визначення дитинства Ви знаєте?
3. Що означає інфантицидний етап розвитку в еволюції інституту батьківства?
4. Що означає амбівалентний етап розвитку в еволюції інституту батьківства?
5. Що означає соціалізуючий етап розвитку в еволюції інституту батьківства?
6. Які компоненти батьківства виокремлює Р. В. Овчарова?
7. Надайте визначення та наведіть приклади соціальні мотиви батьківства?
8. Визначте етапи розвитку батьківства за Е. Галінські.

Рекомендована література

1. Ариес Ф. Возрасты жизни / Ф. Ариес // Философия и методология истории. – М. : Прогресс, 1977. – С. 216–244.
2. Вахняк Н. Усвідомлене батьківство в системі цінностей сучасної молоді / Н. Вахняк // Вісник Інституту розвитку дитини. – № 20. – 2012. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vird/2012_20/index.htm. – Дата обращения: 05.12.16. – Название с экрана.
3. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования: Учебное пособие / О.А. Карабанова. – М.: Гардарики, 2005. — 320 с.
4. Как к детям относились в прошлом: история детства. – Режим доступу: http://www.psychologos.ru/articles/view/kak_k_detyam_otnosilis_v_proshlom_dvoe_zn_ist_oriya_detstva. – Дата обращения: 05.12.16. – Название с экрана.
5. Козлюк О.А. Світ дитинства: історія і сьогодення / О.А. Козлюк // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: РДГУ, 2011. – Вип.1 (44). – С. 155 – 159.
6. Кучманіч І.М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник / І. М. Кучманіч. – Миколаїв : Гліон, 2017. – 192 с.
7. Ллойд Демоз Психоистория / Ллойд Демоз. – Ростов-на-Дону : «Феникс», 2000. – 512 с.
8. Милюкова Е.В. Формирование психологических компонентов родительской любви / автореф. дис. на соискание научн. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / Е.В.Милюкова. – Екатеринбург, 2005. – 27 с.
9. Носко В.И. Психология развития и возрастная психология : Учебное пособие для студентов психологических факультетов. / В.И. Носко. – Владивосток: Дальневосточный гос. университет, 2003. — 125 с.
10. Овчарова Р.В. Психология родительства : Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М. Издательский центр «Академия», 2005. – 368 с.
11. Усвідомлене та відповідальне батьківство [програма для учнів 9 (10) класів загальноосвітніх навчальних закладів та навчально-методичний посібник для вчителів] : науково-методичний комплект / За заг. ред. А. М. Старевої. – Миколаїв: МОІППО, 2014. – 206 с.

Практичне заняття №2

Тема: Психологія материнства та татківства

Мета: систематизувати та поглибити знання щодо феномена батьківства в психології; схарактеризувати психологічні особливості феномена материнства; висвітлити особливості та структуру феномена татківства.

План

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Психологічні особливості феномена материнство: поняття, структура, становлення в процесі онтогенезу.
2. Психологічна готовність до материнства.
3. Психологія вагітності.
4. Феномен татківства в психології: поняття, структура, становлення, мотивація.
5. Фактори, що впливають на формування батьківської ролі.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Завдання: Опрацювати книгу О. Писарик «Прив'язанність – життєво важливий зв'язок (збірник статей на основі курсу Г. Ньюфелда). Надати відповіді на запитання:

1. Які умови важливі для дитини для її нормального психологічного розвитку?
2. Інстинкт залежності та домінування в прив'язаності.
3. Рівні прив'язаності.

III. Обговорення доповідей на тему:

4. Батьківство як етап соціалізації чоловіка.
5. Роль патеральної депривації у процесі розвитку дитини.
6. Вплив батька на розвиток дитини.
7. Вплив пренатального періоду на розвиток дитини та її психіку.
8. Розвиток дитини в пренатальний період.

Питання для самоконтролю:

9. Як Ви можете розтлумачити феномен «материнство»?
10. Які такі «готовність до материнства»?
11. Які складові вирізняють у психологічній готовності до материнства?
12. Які Ви знаєте види конструктивної мотивації вагітності?
13. Які Ви знаєте види деструктивної мотивації вагітності?
14. Визначте групи факторів, які впливають на розвиток татківства?
15. Які Ви знаєте етапи онтогенезу татківства?
16. Визначте мотиви татківства. Наведіть приклади.

Рекомендована література

12. Борисенко Ю.В. Психология отцовства [Текст] / Ю.В.Борисенко. – Москва - Обнинск: «ИГ-СОЦИН», 2007. – 220 с.
13. Боулби Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей / Джон Боулби; пер. с англ. В. В. Старовойтова. – 2-е изд. – М. : Академический проект, 2004. – 232 с.
14. Кучманіч І.М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник / І. М. Кучманіч. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 192 с.
15. Писарик О. «Прив'язанність –життєво важливий зв'язок (збірник статей на основі курсу Г. Ньюфелда) / Ольга Писарик // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://freeedu.ru/posob/privjazannost_pisaryk_read.pdf.- Дата обращения: 01.09.17. – Название с экрана.
16. Зойя Л. Отец : исторический, психологический и культурологический анализ / Луиджи Зойя. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 280 с.
17. Павлов И.В. Психология отцовства : обзор исследований и некоторые выводы о современном состоянии проблемы / И.В. Павлов // Перинатальная психология и психология родительства. – 2008. – №4. – С. 78 – 95.

Практичне заняття №3

Тема: Особливості дитячо-материнських стосунків

Мета: систематизувати та поглибити знання щодо феномена батьківства в психології; схарактеризувати психологічні особливості феномена материнства; висвітлити особливості дитячо-материнських стосунків.

План

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Материнсько-дитячі взаємостосунки в контексті розвитку дитини.
2. Поняття, розвиток та види прив'язаностей.
3. Типологія матерів (К. Естес, О. Захаров, Г. Кліуд та Дж. Таунсенд).

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Тема: Поняття та розвиток прив'язаності за Рудольфом Шаффером.

Завдання: ознайомитись із теорією прив'язаності Р. Шаффера. Надати відповіді на запитання у вигляді опорного конспекту:

1. Які стадії виокремлював Р. Шаффер у розвитку прив'язаності?
2. У чому полягає різниця в теоріях Дж. Боулбі та Р. Шаффера?

III. Обговорення доповідей на тему:

9. Феномен созалежності в сучасному світі.
  10. Феномен контейнування в психології та психоаналізі.
- II. Сучасні дослідження сепарації в материнсько-дитячих взаємостосунках.**

Питання для самоконтролю:

1. Які потреби дитини має задовольнити мати?
2. Які Ви знаєте етапи розвитку материнської любові?
3. Що таке прив'язаність?
4. Визначте основні результати досліджень Дж. Боулбі?
5. Опишіть експеримент М. Ейнсворт.
6. Що таке надійна прив'язаність?
7. Хто ввів поняття «достатньо хороша мати»?
8. Які типи матерів виокремлювати Г. Кліуд та Дж. Таунсенд?

Рекомендована література

7. Боулбі Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей / Джон Боулби; пер. с англ. В. В. Старовойтова. – 2-е изд. – М. : Академический проект, 2004. – 232 с.
8. Бурменская Г.В. Привязанность ребенка к матери как основание типологии развития / Г.В. Бурменская // Вестник Московского университета. – Сер. 14. Психология – 2009. – №4. – С.17 – 31.
9. Кейсмент П. Ненависть и контейнирование / Патрик Кейсмент // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2004. – №2.
10. Клауд Г. Фактор матери / Генри Клауд, Джон Таунсенд; пер. с англ. – 6-е изд. испр. и перераб. – М. : Триада, 2013. – 320 с.
11. Кучманіч І.М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник / І. М. Кучманіч. – Миколаїв : Гліон, 2017. – 192 с.

Практичне заняття №4

Тема: Взаємини між батьком та дитиною.

Мета: систематизувати та поглибити знання щодо феномена батьківства в психології; схарактеризувати психологічні особливості феномена татківства; висвітлити особливості взаємин між татом та дитиною.

План

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Розвиток татківства в онтогенезі чоловіка.

2. Мотивація татківства: деструктивна, конструктивна.

3. Роль батька у житті та розвитку дитини.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Завдання: Підготувати доповідь «Батьківство як етап соціалізації чоловіка».

III. Обговорення доповідей на тему:

12. Роль батька в процесі сепарації дитини.

13. Сучасні дослідження феномена татківство (за останні 3 роки).

14. Цікаві факти, дослідження з теми заняття.

Питання для самоконтролю:

9. Як тлумачать феномен татківства в психології?

10. Які Ви знаєте етапи розвитку татківської любові?

11. Що таке мотивація татківства?

12. Надайте визначення та приклади конструктивної мотивації татківства?

13. Надайте визначення та приклади деструктивної мотивації татківства?.

14. Як батько впливає на розвиток гендерної ідентичності?

15. Як батько впливає на моторний розвиток дитини?

16. Яка роль батька у дитячо-материнських стосунках?

Рекомендована література

12. Алмазова О.В. Современное отцовство: теоретико-практический анализ участия отцов в воспитании детей младенческого и раннего возраста / О.В. Алмазова, А.В. Ильиных // Специальное образование. — 2015. — № 2 (38). — С. 5 – 16.

13. Андрейко А.В. Батьківство як психологічний феномен // Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / За ред. Академіка С.Д. Максименка. – К. : Міленіум, 2006.– Вип. 29. – С. 57 – 63.

14. Борисенко Ю.В. Психология отцовства [Текст] / Ю.В.Борисенко. – Москва - Обнинск: «ИГ-СОЦИН», 2007. – 220 с.

15. Кучманіч І.М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник / І. М. Кучманіч. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 192 с.

16. Павлов И.В. Психология отцовства : обзор исследований и некоторые выводы о современном состоянии проблемы / И.В. Павлов // Перинатальная психология и психология родительства. – 2008. – №4. – С. 78 – 95.

17. Рахманова В.К. Первый опыт отцовства и отношение к своему отцу / В.К. Рахманова // Психологическая наука и образование. – 2008. – №4. – С. 48-55.

18. Смыслов Д.А. Отцовство как общественный и социально-психологический феномен / Д.А. Смыслов, И.В. Доценко // Ученые записки Российского государственного социального университета. – 2011. – № 7 (95). – С. 133–137.

19. Токарева Ю.А. Феномен современного отцовства / Ю. А. Токарева, М. В. Носкова, Е. А. Свеженцева. – Екатеринбург: УГМУ, 2014. - 284 с

20. Черногузова В.А. Влияние отца на воспитание и развитие ребенка [Электронный ресурс] / В.А. Черногузова, О.И. Максимцева // СОГБУ «Центр психолого-медико-социального сопровождения детей и семей. – Смоленск, 2014. – Режим доступа: <http://cpms-smol.ru/parents/370-vliyanie-ottsa-na-voospitanie-i-razvitie-rebenka>. - Дата обращения: 05.12.16. – Название с экрана.

Практичне заняття №5

Тема: Психологія сімейного виховання.

Мета: систематизувати та поглибити знання щодо особливостей сімейного виховання; схарактеризувати психологічні критерії та стилі виховання в сім'ї; сприяти розвитку пошукової активності студентів.

План

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Поняття виховання в психології.
2. Особливості виховання дітей дошкільного віку.
3. Специфіка сімейного виховання дітей віком від 7 до 12 років.
4. Підліток у сім'ї: проблеми, виховні позиції батьків.
3. Порівняльна характеристика виховання дітей у різних країнах.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Завдання: Провести моніторинг наукових публікацій за останні 3 роки, відповідно до теми: «Сучасні дослідження виховання дітей (аналіз наукових публікацій за останні 3-5 років)». Надати відповіді на запитання: Які тенденції спостерігаються в сучасній науці щодо вивчення цих тем? Які теми є більш актуальними? Які аспекти проблеми досліджуються?

III. Обговорення доповідей на тему:

15. Японська система виховання: за і проти.
16. Специфіка виховання в багатодітній сім'ї.
17. Вплив факторів сімейного виховання на формування психологічної позиції дитини.
18. Покарання в сім'ї: поняття, види, функції.

Питання для самоконтролю:

17. Що таке сімейне виховання?
18. Які виокремлюють стилі сімейного виховання?
19. Схарактеризуйте особливості ліберальної системи виховання?
20. Який вплив на дитину має авторитарний стиль сімейного виховання?
21. Які типи негармонійного сімейного виховання виокремлював Б. Ейдемиллер?
22. Яка специфіка виховання дітей дошкільного віку?
23. У чому полягає особливість сімейного виховання підлітка?

Рекомендована література

21. Бех І. Виховання особистості. У 2 кн. [Текст] : Навчально-методичний посібник. Кн.1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
22. Кучманіч І.М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник / І. М. Кучманіч. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 192 с.
23. Маценко Л.М. Педагогіка сімейного виховання : навч. посіб. / Л.М. Маценко. – НАКККіМ, 2011. – 293 с.
24. Психологія сім'ї : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.В. Помиткіна, В.В. Злагодух, Н.С. Хімченко, Н.І. Погорільська. – К.: НАУ, 2011. – 272 с. (рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів).
25. Эйдемиллер Э.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия: учебное пособие для врачей и психологов /Э.Г. Эйдемиллер, И.В. Добряков, И.М. Никольская. – [изд. 2-е, испр. и доп.]. – СПб.: Речь, 2006. – 352 с.
- 26.

Практичне заняття №6

Тема: Психологічний супровід: поняття, мета, особливості.

Мета: висвітлити поняття психологічного супроводу; схарактеризувати провідну мету психологічного супроводу батьківства; визначити особливості та диференціацію понять «психологічний супровід» та «психологічна підтримка».

План

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Поняття та характеристика психологічного супроводу.
2. Принципи психологічного супроводу.
3. Основні етапи та кроки здійснення психологічного супроводу.
4. Основні умови для здійснення психологічного супроводу.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Тема: Виховання батьків.

Використовуючи джерела основної та допоміжної літератури з дисципліни, інтернет-ресурси, надати відповіді на подані запитання:

1. Що таке виховання батьків?
2. Чи відрізняються поняття «сімейне виховання» та «виховання батьків»?
3. Які основні моделі виховання батьків Вам відомі? Схарактеризуйте коротко кожен.

III. Обговорення доповідей на тему:

1. Психологічний супровід сімей у період нормативних криз.
2. Психологічний супровід сімей, що переживають ненормативні сімейні кризи.
3. Психологічний супровід неблагополучних сімей.

Питання для самоконтролю:

24. Що таке супровід?
25. Визначте основні характеристики психологічного супроводу.
26. Чим відрізняється психологічний супровід від психокорекції?
27. Які основні компоненти психологічного супроводу Вам відомі?
28. Визначте основні етапи психологічного супроводу.
29. Чому так важливо спиратись на ресурси у процесі психологічного супроводу?
30. Якими характеристиками має володіти людина, яка здійснює психологічний супровід?

Рекомендована література

27. Конопляста С.Ю. Логопсихологія : навч. посіб. / С.Ю. Конопляста, Т. В. Сак ; за ред. М.К. Шеремет. – К. : Знання, 2010. – С. 246-251.

28. Осухова Н. Г. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н. Г. Осухова. – 2-е изд., испр. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – С. 173-212.

29. Швецова М.Н. Понятие и сущность социально-психологического сопровождения / М.Н. Швецова. – Режим доступа: <http://mosi.ru/ru/conf/articles/shvecova-mn-ponyatie-i-sushchnost-socialno-psihologicheskogo-soprovozhdeniya>. – Дата обращения 01.09.2017. – Назва з екрану.

Практичне заняття №7

Тема: Моделі психологічного супроводу батьківства.

Мета: висвітлити поняття психологічного супроводу; визначити та схарактеризувати основні моделі психологічного супроводу батьківства.

План

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Сім'я як виховний мікросоціум для дитини.
2. Поняття та специфіка педагогічної моделі допомоги сім'ї.
3. Соціальна модель та її місце в роботі психолога.
4. Психологічна (психотерапевтична) модель психологічного супроводу сім'ї: поняття та особливості застосування.
5. Медична модель: поняття та специфіка.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Тема: Соціально-психологічний супровід вагітних жінок, що опинилися у важкій життєвій ситуації.

Завдання: Використовуючи джерела основної та допоміжної літератури з дисципліни, інтернет-ресурси, надати відповіді на подані пункти плану:

1. Складна життєва ситуація: визначення, психологічні характеристики.
2. Особливості психологічної роботи з вагітними жінками.
3. Основні етапи психологічного супроводу вагітних жінок, які опинились у складних життєвих обставинах.

III. Обговорення доповідей на тему:

4. Психологічний портрет сім'ї.
5. Приклади застосування моделей психологічного супроводу на практиці.

Питання для самоконтролю:

31. Що таке супровід?
32. Визначте основні характеристики психологічного супроводу.
33. У чому полягає сутність педагогічної моделі?
34. Визначте місце педагогічної моделі у контексті загального психологічного супроводу сімей?
35. Розкрийте специфіку соціальної моделі психологічного супроводу.
36. Визначте особливості медичної моделі супроводу сімей?
37. Що таке складна життєва ситуація?
38. Чому важливо здійснювати психологічний супровід вагітних жінок?
39. У чому полягає специфіка психологічного супроводу вагітних жінок, що опинилися у важкій життєвій ситуації?

Рекомендована література

30. Конопляста С.Ю. Логопсихологія : навч. посіб. / С.Ю. Конопляста, Т. В. Сак ; за ред. М.К. Шеремет. – К. : Знання, 2010. – С. 246-251.

31. Марковская И.М. Тренинг взаимодействия родителей с детьми / И. М.Марковская. – СПб: ООО Издательство «Речь», 2000. – 150 с.

32. Мушкевич М. І. Моделі організації психологічного супроводу сімей, які мають проблемних дітей / М.І. Мушкевич // Психологія: реальність і перспективи. – 2017. – Вип.8. – С.188-192. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2017_8_44.

33. Овчарова Р.В. *Психологическое сопровождение родительства* / Р.В. Овчарова. — М.: Изд-во Института Психотерапии, 2003. – 319 с.

34. Осухова Н. Г. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н. Г. Осухова. – 2-е изд., испр. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – С. 173-212.

35. Пузь І.В. Особливості психологічного супроводу жінок під час вагітності / І. В. Пузь // [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. /За ред. С.Д. Максименка, М.В. Папучі. – К., 2011. – Т.11, Вип. 4. – С. 178-185.

36. Швецова М.Н. Понятие и сущность социально-психологического сопровождения / М.Н. Швецова. – Режим доступу: <http://mosi.ru/ru/conf/articles/shvecova-mn-ponyatie-i-sushchnost-socialno-psihologicheskogo-soprovozhdeniya>. – Дата обращения 01.09.2017. – Назва з екрану.

Практичне заняття №8

Тема: Соціально-психологічний супровід на різних етапах батьківства.

Мета: поглибити уявлення щодо феномена психологічного супроводу; визначити основні етапи психологічного супроводу батьківства; схарактеризувати специфіку супроводу батьківства на різних етапах онтогенезу дитини.

План

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Потреби дитини на різних вікових етапах.
2. Специфіка психологічного супроводу батьків дитини-немовляти.
3. Психолого-педагогічний аспект роботи з сім'єю з дитиною дошкільного віку.
4. Специфіка супроводу сімей із дітьми шкільного віку.
5. Психологічний супровід сімей із підлітками.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Тема: Соціально-психологічний супровід на різних етапах батьківства.

Завдання: Використовуючи джерела основної та допоміжної літератури з дисципліни, інтернет-ресурси, надати відповіді на подані пункти плану:

1. Психологічний супровід материнства впродовж онтогенезу дитини.
2. Психологічний супровід татківства впродовж онтогенезу дитини.

III. Обговорення доповідей на тему:

6. Психологічний портрет дитини-немовляти.
7. Психологічний портрет дитини дошкільного віку.
8. Шкільний вік: психологічна характеристика.
9. Проблеми взаємин підлітків та батьків у сучасному світі.
10. Конфлікт поколінь: реальність чи міф?
11. Потреби подружжя на різних етапах розвитку дитини.

Питання для самоконтролю:

40. Чи існують у дітей специфічні потреби відповідно до їх віку? Відповідь обґрунтуйте.
41. Які потреби дитини у віці до 1 року?
42. Схарактеризуйте особливості психологічного супроводу сімей із дитиною дошкільного віку.
43. Визначте основні психологічні характеристики підлітків.
44. Схарактеризуйте особливості психологічного супроводу сімей із підлітками?
45. У чому полягає відмінність психологічного супроводу материнства від психологічного супроводу татківства.

Рекомендована література

1. Винникотт Д.В. Разговор с родителями / Д.В. Винникотт. – М., 1995. – 92 с.
2. Кучманіч І.М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник / І. М. Кучманіч. – Миколаїв : Гліон, 2017. – 192 с.
3. Марковская И.М. Тренинг взаимодействия родителей с детьми / И. М.Марковская. – СПб: ООО Издательство «Речь», 2000. – 150 с.
4. Мушкевич М. І. Моделі організації психологічного супроводу сімей, які мають проблемних дітей / М.І. Мушкевич // Психологія: реальність і перспективи. – 2017. – Вип.8. – С.188-192. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2017_8_44.
5. Овчарова Р.В. *Психологическое сопровождение родительства* / Р.В. Овчарова. — М.: Изд-во Института Психотерапии, 2003. – 319 с.
6. Осухова Н. Г. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н. Г. Осухова. – 2-е изд., испр. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – С. 173-212.

7. Пузь І.В. Особливості психологічного супроводу жінок під час вагітності / І. В. Пузь // [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. /За ред. С.Д. Максименка, М.В. Папучі. – К., 2011. – Т.11, Вип. 4. – С. 178-185.

8. Швецова М.Н. Понятие и сущность социально-психологического сопровождения / М.Н. Швецова. – Режим доступу: <http://mosi.ru/ru/conf/articles/shvecova-mn-ponyatie-i-sushchnost-socialno-psiologicheskogo-soprovozhdeniya>. – Дата обращения 01.09.2017. – Назва з екрану.

Практичне заняття №9

Тема: Основні завдання та зміст роботи психолога з батьками.

Мета: поглибити уявлення щодо особливостей роботи психолога з батьками; визначити основні завдання та зміст взаємодії психолога з інститутом батьківства.

План

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Основні форми роботи психолога з батьками: індивідуальна та групова робота .
2. Особливості сімейного консультування.
3. Групова робота з батьками: основні напрями та задачі.
4. Методи групової роботи з батьками.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Тема: Робота над книгою В. А. Ильина «Археология детства: Психологические механизмы семейной жизни».

Завдання: Ознайомитись із запропонованою книгою. Надати відповіді на подані запитання:

1. Яка основна мета книги?
2. На які важливі для себе моменти Ви звернули увагу?
3. Чи корисною було для Вас знайомство з книгою? Відповідь обґрунтуйте.

III. Обговорення доповідей на тему:

1. А. Адлер та його внесок у психологічні аспекти роботи з сім'ями.
2. Х. Джайнотт як засновник моделі групового психологічного консультування.
3. Внесок Рудольфа Дрейкуса щодо організації дискусійних груп серед батьків.
4. Томас Гордон та його місце в розвитку групових форм роботи з батьками.

Питання для самоконтролю:

1. У яких випадках використовується індивідуальна робота з батьками?
2. У яких випадках використовується групова робота з батьками?
3. У чому полягає сутність психологічного консультування?
4. Які фази виокремлюють у процесі психологічного консультування?
5. Які Ви знаєте методи групової роботи з батьками?
6. Які основні завдання групових зустрічей психолога за батьками?

Рекомендована література

9. Ильин В.А. Археология детства: Психологические механизмы семейной жизни / В.А. Ильин. – М. : Независимая фирма "Класс", 2002. – 208 с.

10. Марковская И.М. Тренинг взаимодействия родителей с детьми / И. М.Марковская. – СПб: ООО Издательство «Речь», 2000. – 150 с.
11. Мушкевич М. І. Моделі організації психологічного супроводу сімей, які мають проблемних дітей / М.І. Мушкевич // Психологія: реальність і перспективи. – 2017. – Вип.8. – С.188-192. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2017_8_44.
12. Овчарова Р.В. *Психологическое сопровождение родительства* / Р.В. Овчарова. — М.: Изд-во Института Психотерапии, 2003. – 319 с.
13. Швецова М.Н. Понятие и сущность социально-психологического сопровождения / М.Н. Швецова. – Режим доступу: <http://mosi.ru/ru/conf/articles/shvecova-mn-ponyatie-i-sushchnost-socialno-psihologicheskogo-soprovozhdeniya>. – Дата обращения 01.09.2017. – Назва з екрану.

Практичне заняття №11, №10

Тема: Психологічний супровід виховання рідних і нерідних дітей у повних та неповних родинах.

Мета: поглибити уявлення щодо особливостей роботи психолога з сім'єю; визначити специфіку психологічного супроводу в прийомних сім'ях; розкрити особливості виховання рідних і нерідних дітей у повних та неповних родинах.

План

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Поняття повна/ неповна сім'я; прийомна сім'я, сім'я усиновителів, дитячий будинок сімейного типу тощо.
2. Сімейне виховання у повних та неповних сім'ях.
3. Специфіка виховання прийомних дітей.
4. Проблеми у вихованні дітей, з якими найчастіше стикаються прийомні батьки.
5. Поняття, критерії визначення неблагополучних сімей.
6. Психологічний супровід неблагополучної сім'ї.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Тема: Робота над книгою Л. Петрановської «Дитина двох сімей».

Завдання: Ознайомитись із запропонованою книгою. Надати відповіді на подані запитання:

1. Яка основна мета книги?
2. На які важливі для себе моменти Ви звернули увагу?
3. Чи корисною було для Вас знайомство з книгою? Відповідь обґрунтуйте.
4. Чи варто зберігати тайну усиновлення. Відповідь обґрунтуйте.
5. Яке місце відіграють біологічні батьки у розвитку дитини в прийомній сім'ї?

III. Обговорення доповідей на тему:

5. Покарання: їх місце в системі виховання.
6. Проблеми у вихованні прийомних дітей: огляд сучасних досліджень.
7. Практичне вирішення складних ситуацій у процесі виховання (підготувати доповідь із конкретними техніками та рекомендаціями з розв'язання тих чи інших проблемних ситуацій у процесі виховання дітей).

Питання для самоконтролю:

1. Схарактеризуйте особливості повної сім'ї.
2. Схарактеризуйте специфіку виховання дітей у неповній сім'ї.
3. Надайте визначення поняттю «прийомна сім'я».
4. Надайте визначення поняттю «дитячий будинок сімейного типу».

5. З якими проблемами стикаються приймні сім'ї у вихованні дітей?
6. Яка етимологія тих чи інших поведінкових проявів прийомних сімей? (Треба навести приклад поведінки та розкрити ймовірні причин виникнення).
7. Чи варто зберігати тайну усиновлення. Відповідь обґрунтуйте.
8. Яке місце відіграють біологічні батьки у розвитку дитини в прийомній сім'ї?
9. Що таке неблагополучна сім'я?

Рекомендована література

14. Дитина в прийомній сім'ї: Нотатки психолога / Г. М. Бевз, І. В. Пеша. – К.: Український ін-т соціальних досліджень. 2001. – 101 с.
15. Марковская И.М. Тренинг взаимодействия родителей с детьми / И. М.Марковская. – СПб: ООО Издательство «Речь», 2000. – 150 с.
16. *Петрановская Л. В.* Дитя двух семей. Книга для приемных родителей / Л. В. Петрановская. – Редактор А. Белокрільцева. – М. : Независимая фирма «Класс». – 2015. 112.с.
17. Фобс Х. *Когда наказания, логика и контроль неэффективны.* / Х Фобс, Б. Пост. – Киев, 2010. – 167 с.

Практичне заняття №11

Тема: Методи групової роботи з батьками.

Мета: поглибити уявлення щодо особливостей роботи психолога з сім'єю; вміти застосовувати на практиці набуті знання; сприяти розвитку фахових компетенцій.

План

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття та вміння реалізувати їх на практиці:

Завдання: розробити 2 групових заняття з батьками. Проблеми, з якими найчастіше звертаються батьки, подані нижче. Студенту можна обрати одну з тем. Також можна самостійно визначити вікову категорію дітей, з батьками яких буде проводитись заняття.

1. Дитина не хоче навчатись у школі.
2. Дитина постійно говорить неправду.
3. Конфлікти між батьками та дітьми.
4. Дитина не хоче прибирати в кімнаті.
5. Дитина постійно влаштовує істерики.

На практичне заняття підготувати сценарій 2-х занять, тривалістю 1,2-2 год. Важливо, щоб у заняттях спостерігались різні методи групової роботи.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Тема: Методи групової роботи з батьками.

Завдання: Використовуючи джерела основної та допоміжної літератури з дисципліни, інтернет-ресурси, надати відповіді на запитання:

1. Метод конструктивного спору як один із методів групової роботи з батьками.
2. Специфіка застосування та складнощі при реалізації.

Рекомендована література

1. Марковская И.М. Тренинг взаимодействия родителей с детьми / И. М.Марковская. – СПб: ООО Издательство «Речь», 2000. – 150 с.
2. Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение родительства / Р.В. Овчарова. — М.: Изд-во Института Психотерапии, 2003. – 319 с.
3. Олифирова Н. И. Психология семейных кризисов / Олифирова Н.И., Зинкевич-Куземкина Т.А., Велета Т.Ф. – СПб.: Речь, 2006. – 360 с.
4. Фобс Х. Когда наказания, логика и контроль неэффективны / Х Фобс, Б. Пост. – Киев, 2010. – 167 с.
5. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб., 1999. – 651с.

Практичне заняття №12

Тема: Поняття та види девіантного батьківства

Мета: систематизувати та поглибити знання щодо феномена батьківства в психології; схарактеризувати та провести диференціацію понять «усвідомлене батьківство» та «девіантне батьківство»; висвітлити форми девіантного материнства та девіантного татківства.

План

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Поняття девіантного батьківства в психології.
2. Поняття та форми девіантного материнства.
3. Феномен девіантного татківства в сучасності: форми, чинники виникнення.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Завдання: Провести моніторинг наукових публікацій за останні 3 роки, відповідно до поданих тем: «Психологія девіантного батьківства», «Форми девіантної реалізації ролі батька», «Феномен та прояви девіантного материнства». Надати відповіді на запитання: Які тенденції спостерігаються в сучасній науці щодо вивчення цих тем? Які теми є більш актуальними? Які аспекти проблеми досліджуються?

III. Обговорення доповідей на тему:

19. Наслідки різних форм девіантного материнства для матерів та їх дітей.
20. Роль материнської депривації у процесі формування девіацій материнської поведінки.
21. Особливості формалізованого та неформалізованого впливу суспільства на розвиток батьківства.

Питання для самоконтролю:

17. Що таке «девіантне батьківство»?
18. Які форми девіантного батьківства Ви знаєте?
19. Які причини девіантного материнства виокремлюють?
20. Які Ви знаєте причини раннього материнства?
21. Опишіть психологічні характеристики матерів, які залишають дитину.
22. Які види девіантного татківства Ви знаєте?

23. У чому полягає складність вивчення девіантного татківства?

24. Що таке патернальна депривація?

Рекомендована література

18. Арчакова Т.О. Раннее материнство : психологическая реальность или социальный конструкт / Т.О. Арчакова // Электронный журнал «Психологическая наука и образование». – 2012. – №1. – Режим доступа: http://psyedu.ru/files/articles/psyedu_ru_2012_1_2652.pdf. – Дата обращения: 11.12.16. – Название с экрана.
19. Архиреева Т.В. Психология родительства и детско-родительских отношений: Учеб-метод. пособие / Т.В. Архиреева. – Великий Новгород: НовГУ, 2006. – 16 с.
20. Бацилева О.В. Девіантне материнство як варіант порушення репродуктивної поведінки / О.В. Бацилева // зб. наук. праць Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка / за ред. І. Г. Васильєва. – Кам'янець-Подільський : [б. в.], 2010. – Вип. 8. – С. 48 – 57.
21. Беляева М. А. Девиантное родительство в контексте репродуктивной культуры современной семьи / М. А. Беляева // Знание. Понимание. Умение. – 2012. – № 3. – С. 207 – 212.
22. Букій Т. В. Особливості реалізації виховної функції багатодітною сім'єю / Т.В. Букій // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2014. – Вип. 3. – С. 26 – 33.
23. Жуков Д. А. Биология поведения: гуморальные механизмы / Д. А. Жуков. – СПб. : Речь, 2007. – 443 с.
24. Крысько А.А. Представления о материнстве и возрастных особенностях детей у девушек старшего подросткового возраста / А. А. Крысько, М. Е. Ланцбург // Материалы IV Всероссийской научно-практической конференции по психологии развития «У истоков развития». Москва, 20–22 ноября 2013 г. – С. 38 – 39.
25. Кучманіч І.М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник / І. М. Кучманіч. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 192 с.
26. Лопес Гильермо О. В. Ненадлежащее родительство как предпосылка криминальной мотивации несовершеннолетних / О.В. Лопес Гильермо // Изв. Рос. гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена. – СПб., 2004. – № 4 (7). – С. 271 – 281.
27. Николаева Т.А. Феномен девиантного материнства в современном социуме : мифы и реальность / Т.А. Николаева // Science Time. – 2015. – № 4 (16). – С. 552 – 555.
28. Новикова Е.В. Глубинные детерминанты девиантного материнства / Е.В. Новикова, В.С. Зенцова // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 11. – С. 58 – 63.
29. Овчарова Р. В. Родительство как психологический феномен: учебное пособие / Р.В. Овчарова. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2006. – 496 с.
30. Островська Н.О. Основні складові соціально-педагогічної діяльності щодо формування усвідомленого батьківства молоді / Н.О. Островська // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка [педагогічні науки] / гол. ред. В.С. Курило. - Луганськ, Вид-во "ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2012. – №16 (251). – С. 115 – 122.
31. Пастухова М.В. Психологические аспекты проблематики девиантного родительства / М.В. Пастухова // Женщина в российском обществе. – 2011. – № 2. – С. 88 – 93.
32. Радостева А.Г. Родительство как психологическое явление. Факторы, влияющие на его формирование / А.Г. Радостева // Вестник Пермского государственного

гуманитарно - педагогического университета. Серия №1. Психологические и педагогические науки. – Пермь, 2013. – С. 157 – 163.

33. Ткачова Ю. Г. Підліткова вагітність – трагедія сучасності / Ю.Г.Ткачова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 3 (262). – С. 43 – 50.

34. Шкраб'юк В.С. Відмова від материнства як психологічна проблема / В.С. Шкраб'юк // Теоретичні і прикладні *проблеми* психології. – 2013. – № 3. – С. 317 – 321.

Тема 13-14.

Обдарованість як психологічний феномен.

- Обдарованість та її сфери.
- Поняття про обдарованість, талант, геніальність.
- Проблема обдарованості у зарубіжних психологічних теоріях.
- Поняття обдарованості у дослідженнях вітчизняних вчених.

Тема 15.

Креативність як показник обдарованості.

Креативність як показник обдарованості.

Ознаки, структурні компоненти та рівні креативності.

Тема 16.

Формування готовності до творчої діяльності.

- поняття психологічної готовності;
- структура готовності;
- складові готовності;
- соціально-психологічні умови формування готовності до творчості.

Тема 17.

Провідні принципи роботи з обдарованими дітьми.

Система та напрями роботи з обдарованими школярами.

Принципи роботи з обдарованими дітьми: принцип комплексного оцінювання, принцип довго тривалості, принцип застосування тренінгових методів та завдань, принцип врахування потенційних можливостей дитини, принцип участі різноманітних спеціалістів.

Етапи роботи з обдарованими дітьми: етап пошуку, оціночно-корекційний етап, етап самостійної оцінки, етап підсумкового відбору.

Програми роботи з обдарованими дітьми.

Тема 18. Технології розвитку творчості.

Технології розвитку інтелектуальної творчості.

Технології розвитку літературних здібностей.

Технології розвитку танцетворчості.

Технології розвитку образотворчого мистецтва.

Тема 19.

Творче виховання та освіта на засадах теорії рішення винахідських завдань (ТРИЗ)

- Навички та здібності, що підлягають розвитку;
- Рекомендації щодо стимулювання творчого розвитку дитини;
- Педагогічні ігри.

Тема 20-21. Технології пробудження колективної творчості.

- колективна творчість. Технологічні ігри.
- Колективний “теній”. Технології.

14. Питання до іспиту

1. Поняття батьківства в психології.
2. Поняття усвідомленого батьківства.
3. Поняття сім'ї у психології. Функції сім'ї.
4. Еволюція дитинства та історія становлення інституту батьківства.
5. Структура батьківства за Р. В. Овчаровою.
6. Поняття мотивації батьківства. Мотиви батьківства за А. С. Співаковською.
7. Розвиток батьківства за Е. Галінські.
8. Поняття материнства в психології.
9. Поняття та рівні готовності жінки до материнства.
10. Поняття та особливості психологічної готовності до материнства.
11. Структура готовності до материнства за С. Ю. Мещеряковою.
12. Структура готовності до материнства за Г. Г. Філіпповою.
13. Становлення материнської потребнісно-мотиваційної сфери поведінки в процесі онтогенезу.
14. Поняття, види конструктивної та деструктивної мотивації вагітності.
15. Поняття та компоненти гестаційної домінанти (за І. А. Аршавським).
16. Види та характеристики психологічного компоненту гестаційної домінанти.
17. Поняття та види перинатальних матриць за С. Грофом.
18. Вплив матері на розвиток дитини.
19. Поняття прив'язаності в психології.
20. Дж. Боулбі про розвиток прив'язаності.
21. Дослідження М. Ейнсворт. Типи прив'язаності.
22. Типологія матерів за Г. Клаудом та Дж. Таунсендом.
23. Поняття татківства в сучасній психології.
24. Фактори, що впливають на формування батьківської ролі в чоловіка.
25. Структура татківства.
26. Розвиток батьківства в онтогенезі чоловіка.
27. Поняття про мотивацію батьківства (татківства). Деструктивні та конструктивні мотиви.
28. Вплив батька на розвиток дитини.
29. Поняття девіантного батьківства в психології.

30. Поняття, види та чинники виникнення девіантного материнства.
31. Проблема раннього материнства: феноменологія, чинники виникнення.
32. Відмова від дітей як форма девіантного батьківства: феноменологія та види.
33. Чинники, що зумовлюють відмову матерів від народжених дітей.
34. Феномен асоціальної багатодітності як форма девіантного батьківства.
35. Психологічні особливості девіантного батьківства: поняття, види.

1. Обдарованість та її сфери.
2. Психологічні проблеми обдарованих дітей.
3. Поняття про обдарованість, талант, геніальність.
4. Проблема обдарованості у зарубіжних психологічних теоріях.
5. Поняття обдарованості у дослідженнях вітчизняних вчених.
6. Креативність як показник обдарованості.
7. Ознаки, структурні компоненти та рівні креативності.
8. Поняття психологічної готовності до творчості;
9. Структура готовності до творчого процесу.
10. Складові готовності до творчості.
11. Соціально-психологічні умови формування готовності до творчості.
12. Система та напрями роботи з обдарованими школярами.
13. Принципи роботи з обдарованими дітьми
14. Система роботи з обдарованими дітьми
15. Технології розвитку інтелектуальної творчості.
16. Технології розвитку літературних здібностей.
17. Технології розвитку танцетворчості.
18. Технології розвитку образотворчого мистецтва.
19. Методика “ТРИЗ”
20. Колективна творчість. Технологічні ігри.
21. Метод “Мозкового штурму”.

16. Методичні матеріали, що забезпечують самостійну роботу студентів

17. Карта самостійної роботи студента

18. 617 групи 6 курсу

19. спеціальності Психологія

20. з дисципліни *Психологія батьківства, його психологічний супровід та психологія творчості*

Кредит та тема	Академічний контроль (форма представлення)	Кількість балів (за видами роботи)	Кількість балів всього за кредит	Термін виконання (тижні)***	Викладач (підпис)
Кредит № 1	СР №1 (опорний	5	40	04.09-08.09	

Тема: «Феномен батьківства у психології»	конспект)				
	СР №2 (творче завдання)	15		23.10-27.10	
	СР №3 (робота з першоджерелами)	10		30.10-04.11	
	Контрольна робота №1	10		06.11 – 10.11	
Кредит № 2 Тема: «Особливості дитячо-батьківських стосунків»	СР №4 (опорний конспект)	5	40	13.11 – 17.11	
	СР №5 (повідомлення про пошукову роботу)	10		20.11 – 24.11	
	СР№6 (творче завдання)	15		27.11 – 01.12	
	Тестування	10		30.10 – 04.11	
Кредит № 3 Тема: «Психологічний супровід батьківства»	СР №7 (повідомлення про пошукову роботу)	10	40	06.11 – 11.11	
	СР №8 (творче завдання)	10		13.11 – 18.11	
	СР №9 (творче завдання)	10		20.11 – 25.11	
	Контрольна робота №2	10		27.11 – 01.12	
Кредит №4 «Методологічні засади сімейного консультування, психокорекції та психотерапії»	СР № 10 (робота з першоджерелами)	10	40	04.12 – 08.12	
	СР №11 (робота з першоджерелами)	10		11.12 – 15.12	
	СР №12 (повідомлення про пошукову роботу)	10		18.12 – 22.12	
	Контрольна робота №3	10		18.12 – 22.12	
Всього балів за самостійну роботу		160 балів	160		
ВСЬОГО за семестр – 60 год.					

<i>Тема</i>	<i>Зміст роботи</i>	<i>Форма контролю</i>
Історія досліджень творчості	Підготовка конспекту	Перевірка конспекту
Моделювання психічної діяльності людини	Підготовка конспекту	Перевірка конспекту
Поняття психічного розвитку та розвитку особистості. Соціально-психологічні фактори	Підготовка конспекту	Перевірка конспекту
Аналіз соціально-психологічних умов готовності до творчої діяльності	Підготовка конспекту	Перевірка конспекту
Аналіз пізнавальних, психосоціальних, психофізичних, психоемоційних та особистісних характеристик обдарованості	Підготовка конспекту	Перевірка конспекту
Опис послідовності практичного використання технологій та рефлексія результатів:	Підготовка звіту про тренінгову роботу: 1. мета та завдання кожної	захист

<ul style="list-style-type: none"> - створення позитивного соціального та інформаційного простору; - зняття внутрішніх та міжособистісних конфліктів; - розвиток інтелектуальної та художньої творчості; - пробудження колективної творчості. 	<ol style="list-style-type: none"> 2. технології; 2. психологічне обґрунтування кожного блоку тренінгу; 3. досягненні результати (рефлексія); 4. психолого-педагогічні висновки. 	
<p>Розробка психологічної моделі умов розвитку творчості та обдарованості (творча робота)</p>	<p>Використання теоретичних знань, вмінь та навичок, здобутих на тренінгу, і на основі цих знань та вмінь розробити психологічну модель</p>	<p>захист</p>